

**ŠESTÁ A SEDMÁ PERIODICKÁ ZPRÁVA
O PLNĚNÍ ZÁVAZKŮ
PLYNOUCÍCH Z MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY
O ODSTRANĚNÍ
VŠECH FOREM RASOVÉ DISKRIMINACE**

OBSAH

	Odstavec	strana
Úvod	1-2	5
I. Obecná část	3-15	6-10
<i>Přehled menšin</i>	3-5	6
<i>Cizinci</i>	6-12	6-8
<i>Uprchlíci a žadatelé o azyl</i>	13-15	8-10
II. Zvláštní část: Plnění článků 2 – 7 Úmluvy	16-196	11-60
Článek 2: Právní a správní opatření proti diskriminaci	16-41	11-18
<i>Zapojování ČR do mezinárodních smluv o lidských právech</i>	16-19	11
<i>Vnitrostátní legislativní úprava na ochranu proti rasové diskriminaci</i>	20-24	11-14
<i>Vnitrostátní opatření nelegislativní povahy na ochranu proti rasové diskriminaci</i>	25-30	14-16
<i>Institucionální zabezpečení</i>	31-38	16-17
<i>Romští poradci, asistenti a koordinátoři</i>	39-41	17-18
Článek 3: Zákaz rasové segregace a apartheidu	42-44	18-19
Článek 4: Legislativní, administrativní a jiná opatření proti hlásání rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám	45-69	19-27
<i>Trestná činnost s extremistickým podtextem</i>	46-62	19-25
<i>Mezinárodní spolupráce v boji proti extremismu</i>	63-66	26
<i>Vývoj extremistické scény</i>	67-69	26-27
Článek 5: Práva zvláště garantovaná Úmluvou	70-159	28-50
A. Právo na rovné zacházení před soudy a všemi státními orgány, které vykonávají soudnictví	70	28
B. Právo na osobní svobodu a bezpečnost a ochranu státem proti násilí a újmě na zdraví	71-72	28-29
C. Politická práva, zejména právo účastnit se voleb	73-74	29
D. Další občanská práva	75-86	29-32
Právo svobodného pohybu a výběru bydliště uvnitř státu	75-76	29-30
Právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země	77-78	30
Právo na státní občanství	79-81	30-31
Právo uzavřít sňatek a zvolit si manžela	82	31
Vlastnická práva, právo nabývat dědictví	83	31
Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství		
Právo na svobodu přesvědčení a projevu	84	31-32
Právo na svobodu shromažďování a sdružování	85-86	32
E. Hospodářská, sociální a kulturní práva	87-154	32-49

Právo na práci	87-99	32-36
<i>Opatření v oblasti legislativní</i>	87-91	32-34
<i>Nelegislativní opatření na podporu zaměstnanosti</i>	92-97	34-35
<i>Monitoring pracovní inzerce</i>	98	35
<i>Monitoring diskriminace v přístupu k zaměstnání</i>	99	36
Právo zakládat odborové organizace a stát se jejich členem	100	36
Právo na bydlení	101-125	36-42
<i>Nelegislativní opatření na podporu bydlení</i>	111-113	39
<i>Specifika romských enkláv</i>	114-115	39-40
<i>Vyjádření k Závěrečnému doporučení č. 13</i>	116-118	40-41
<i>Výzkumné projekty věnované romské problematice</i>	119-124	41-42
<i>Monitoring diskriminace v přístupu k bydlení</i>	125	42
Právo na ochranu zdraví, léčebnou péči, sociální zabezpečení a sociální služby	126-135	42-45
<i>Údajná nucená sterilizace romských žen</i>	126-132	42-44
<i>Vyjádření k Závěrečnému doporučení č. 12</i>	133-135	44-45
Právo na vzdělání a školení	136-148	45-48
<i>Zvláštní školy</i>	139-141	45-46
<i>Asistent pedagoga</i>	142	46
<i>Přípravné třídy</i>	143-145	46-47
<i>Vzdělávání cizinců</i>	148	48
Právo na rovnou účast v kulturním dění	149-154	48-49
F. Právo přístupu na všechna místa a užívání všech služeb určených pro veřejnost	155-159	49-50
Článek 6: Ochrana před všemi projevy rasové diskriminace	160-178	50-55
<i>Návrh zákona o právních prostředcích ochrany před diskriminací</i>	170-178	53-55
Článek 7: Působení státu v oblasti výchovy proti rasové diskriminaci	179-196	55-60
<i>Vzdělávání na školách</i>	179-182	55-57
<i>Vzdělávání příslušníků Policie ČR</i>	183-187	57-58
<i>Vzdělávání příslušníků Armády ČR</i>	188	58
<i>Vzdělávání soudců a justičních čekatelů</i>	189	58
<i>Rozšiřování informací</i>	190-196	58-60
III. Informace o plnění Závěrečných doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace k páté periodické zprávě ČR	197-211	61-64

ÚVOD

1. Česká republika (dále jen „ČR“) je smluvní stranou Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (dále jen „Úmluva“), kterou podepsala bývalá Československá socialistická republika dne 7. března 1966. Proto předkládá pravidelně Výboru pro odstranění rasové diskriminace zprávy o plnění závazků plynoucích z této Úmluvy. Pátou periodickou zprávu předložila ČR v listopadu 2002.

2. V souladu se Závěrečným doporučením č. 21 k páté periodické zprávě předkládá ČR šestou a sedmou periodickou zprávu o plnění závazků plynoucích z Úmluvy za období od 1. června 2002 do 31. března 2005.

I. OBECNÁ ČÁST

Přehled menšin

3. Poslední sčítání lidu proběhlo v ČR v roce 2001. K jiné než české národnosti se přihlásilo 9,9 % osob z celkového počtu populace (1 022 318 osob), tj. o 490 630 osob více než při posledním sčítání lidu. Nejvíce osob se přihlásilo k národnosti moravské (373 294 osob), dále pak slovenské (183 749 osob), polské (50 971 osob), německé (38 321 osob) a slezské (11 248 osob). K romské národnosti se přihlásilo pouze 11 716 osob. Podle kvalifikovaných odhadů však na území ČR žije přibližně 200 000 Romů, kteří jsou za Romy obecně považováni a sami se k této komunitě hlásí.

4. K 31. prosinci 2002 měla ČR podle bilance navazující na definitivní zpracování výsledků sčítání lidu v roce 2001 celkem 10 204 000 obyvatel. K 31. březnu 2005 měla ČR téměř 10 224 000 obyvatel.

5. Tradiční a dlouhodobě žijící národnostní menšiny v ČR jsou následující: bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, romská, rusínská, ruská, řecká, slovenská, srbská a ukrajinská. Tyto menšiny mají též své zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny, stálém poradním a iniciativním orgánu vlády pro otázky týkající se národnostních menšin a jejich příslušníků.¹ O postavení a situaci uvedených národnostních menšin vypovídají každoroční hodnotící zprávy, projednávané vládou a předkládané pro informaci Parlamentu ČR.² Významnou informační hodnotu mají také zprávy předkládané vládě Radou vlády pro záležitosti romské komunity.³

Cizinci

6. K 31. květnu 2005 činil celkový počet cizinců žijících legálně v ČR 252 316 osob, z toho 41 % žen (102 843 osob). Z tohoto celkového počtu mělo 102 391 osob udělený trvalý pobyt⁴ (z toho 49 % žen), 149 925 cizinců byly osoby s některým z typů přechodných pobytů nad 90 dnů⁵

¹ viz také bod 30

² Tyto zprávy jsou dostupné širší veřejnosti na webové stránce Rady vlády pro národnostní menšiny (http://wtd.vlada.cz/pages/rvk_rnm.htm), rovněž i v tištěné podobě jako publikace, vydávané Úřadem vlády ČR.

³ V roce 2005 vznikla Zpráva o situaci romských komunit v ČR v roce 2004, kterou vzala vláda na vědomí usnesením ze dne 9. března 2005 č. 276. Zpráva je publikována na stránkách Úřadu vlády (www.vlada.cz).

⁴ Trvalý pobyt na území ČR upravuje zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, ve znění pozdějších předpisů. Dle § 64a tohoto zákona je cizinec oprávněn pobývat na území ČR v rámci trvalého pobytu na základě povolení k pobytu nebo rozhodnutí příslušného orgánu o svěření tohoto cizince do náhradní výchovy. O povolení k pobytu může požádat každý cizinec po 10 letech nepřetržitého pobytu na území na dlouhodobé vízum resp. povolení k dlouhodobému pobytu (po vstupu ČR do EU). Za určitých podmínek může cizinec o povolení k pobytu požádat po 8 letech pobytu. Bez podmínky předchozího nepřetržitého pobytu je o toto povolení oprávněn požádat cizinec, který o povolení žádá za účelem společného soužití se státním občanem ČR, nebo který žádá z humanitárních důvodů hodných zřetele, nebo pokud je jeho trvalý pobyt v zájmu ČR, nebo pokud jde o nezaopatřené dítě cizince, který na území již pobývá na základě povolení k pobytu

⁵ Tj. přechodné pobyty občanů EU, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů nečlenských zemí. Vízum k pobytu nad 90 dnů (tzv. vízum typu D) patří mezi dlouhodobá víza a jeho udělování je rovněž upraveno zákonem č. 326/1999 Sb. Toto vízum uděluje policie na žádost cizince, který hodlá pobývat na území za účelem vyžadujícím pobyt na území delší než 3 měsíce, pokud se nejedná o pobyt za účelem strpění pobytu

(podíl žen v tomto případě činil 35 %). Ve vztahu k roku 2004 došlo k poklesu počtu cizinců o 1 978 osob, jedná se tedy o opačný trend než v předchozích třech letech (od konce roku 2001 docházelo k pravidelnému nárůstu počtu cizinců v ČR – v roce 2002 cca o 20 000, v letech 2003 a 2004 cca o 10 000). Přehled nejčastějších zemí původu cizinců v ČR obsahuje tabulka č. 1.

7. Od roku 2003 ČR sleduje také podíl žen v jednotlivých skupinách cizinců. Ten se pohybuje stabilně kolem 40 %, s mírným meziročním nárůstem jednoho procenta.

8. Vstupem ČR do Evropské unie (dále jen „EU“)⁶ doznala problematika postavení cizinců podstatných změn⁷. Druhy pobytu na jejím území byly rozděleny v závislosti na tom, zda cizinec je či není občanem nebo rodinným příslušníkem občana členského státu EU. Občan EU může vstupovat a pobývat na území ČR bez zvláštních omezení, a to pouze na základě platného cestovního dokladu, kterým se rozumí i průkaz totožnosti. V případě, že občan jiného členského státu EU bude na území České republiky pobývat po dobu delší než tři měsíce, např. z titulu výkonu zaměstnání, studia, podnikání či jiné činnosti, je oprávněn (nikoli povinen) požádat o vydání povolení k přechodnému pobytu dle zákona o pobytu cizinců (č. 326/1999 Sb.). Vydání uvedeného povolení však není podmínkou pro jeho pobyt na území České republiky a to ani v případě výkonu např. zaměstnání, podnikání, studia či jiné činnosti. Existuje nicméně okruh případů, které občana EU přimějí o zvláštní pobytové povolení požádat, jako např. umožnit rodinnému příslušníku občana EU, který není občanem EU, rovněž požádat o vydání tohoto povolení apod. Zároveň se zjednodušily podmínky pro občany a rodinné příslušníky občanů EU, kteří chtějí v ČR pobývat v rámci trvalého pobytu. Občan EU je povinen ohlásit místo pobytu v ČR ve lhůtě do 30 dnů ode dne vstupu na území, pokud jeho předpokládaný pobyt bude delší než 30 dnů. Povinnost ohlásit místo pobytu na policii se nevztahuje na cizince, který tuto povinnost splnil u ubytovatele.

9. Počet žádostí o povolení trvalého pobytu se v letech 2002 a 2003 pohyboval okolo 10 000. V roce 2004 byl přijat stejný počet žádostí od občanů EU a navíc asi 15 000 žádostí od občanů třetích zemí (tj. státy mimo EU). Počet žádostí o vízum k pobytu nad 90 dnů se již od roku 2002 pohybuje kolem 42 000, což ve srovnání s rokem 2000 znamená nárůst přibližně o 100 %.

nebo za účelem dočasné ochrany. Pobyt na základě tohoto víza lze opakovaně prodloužit, nejdéle však na dobu maximální možné platnosti tohoto víza (tj. 1 rok). Další pobyt cizince na území ČR, pokud trvá stejný účel pobytu, se řeší formou povolení k dlouhodobému pobytu.

⁶ ČR se stala členem EU ke dni 1. května 2004.

⁷ zejména zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR – k jeho změně došlo několika zákony, zejména zákonem č. 217/2002 Sb. a zákonem č. 222/2003 Sb.

Tabulka č. 1: Cizinci v ČR dle státní příslušnosti v letech 2002 - 2005

Státní příslušnost/ počty v jednotlivých letech		31. prosince 2002	31. prosince 2003	31. prosince 2004	31. března 2005
Slovensko	celkem	61 102	64 879	47 354	42 102
	z toho s trvalým pobytem	18 %	18 %	36 %	43 %
Ukrajina	celkem	59 145	62 282	78 263	79 179
	z toho s trvalým pobytem	18 %	18 %	17 %	17 %
Vietnam	celkem	27 143	29 046	34 179	34 875
	z toho s trvalým pobytem	49 %	58 %	61 %	61 %
Polsko	celkem	15 996	15 766	16 265	16 663
	z toho s trvalým pobytem	71 %	71 %	71 %	69 %
Rusko	celkem	12 814	12 605	14 747	14 933
	z toho s trvalým pobytem	35 %	37 %	38 %	38 %

10. Od roku 2002 ministerstvo vnitra iniciuje a finančně podporuje projekty nestátních neziskových organizací, které jsou zaměřeny na poskytování bezplatného právního poradenství cizincům s povoleným pobytem na území ČR s dobou pobytu delší než jeden rok. V rámci dalších programů jsou podporovány i další informační aktivity těchto organizací, které přispívají k řešení problémů v soužití mezi domácím většinovým obyvatelstvem a cizinci.

11. Provádění politiky integrace cizinců, které bylo do konce roku 2003 v působnosti ministerstva vnitra, je od 1. ledna 2004 v gesci ministerstva práce a sociálních věcí. Při tomto ministerstvu byla zřízena meziresortní Komise ministra práce a sociálních věcí pro integraci cizinců, která nahradila Komisi ministra vnitra pro přípravu a realizaci politiky vlády ČR v oblasti integrace cizinců a rozvoje vztahů mezi komunitami.

12. Policejní prezídium Policie ČR zabezpečuje monitoring migrace Romů ze Slovenska.⁸ Smyslem monitoringu je především včasné získání poznatků o zvýšených snahách příslušníků romské komunity ze Slovenska o usídlení v ČR a zamezení jeho nekontrolovatelnému průběhu.

Uprchlíci a žadatelé o azyl

13. V roce 2002 došlo oproti minulému roku k prudkému poklesu počtu žadatelů o azyl, a to zejména následkem úpravy legislativních podmínek v souvislosti se vstupem ČR do EU. Značné snížení počtu žadatelů o azyl je dáno také platností tzv. Dublinského nařízení (Dublin II).⁹

⁸ na základě usnesení vlády ze dne 19. listopadu 2003 č. 1160 a usnesení vlády ze dne 28. dubna 2004 č. 396 (viz <http://vladce.vlada.cz/apac/www.htm>)

⁹ nařízení Rady č. 343/2003 ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádostí o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.

Následující tabulka podává přehled o počtech žadatelů o azyl, rozhodnutích o udělení azylu a osobách s aktuálním azylem ve sledovaném období.

Tabulka č. 2: Azyl

Stav ke dni	31. prosince 2002			31. prosince 2003			31. prosince 2004			31. března 2005
Rozčlenění dle pohlaví	Ženy	Muži	Celkem	Ženy	Muži	Celkem	Ženy	Muži	Celkem	Celkem
Počet žadatelů o azyl	2 653	5 831	8 484	4 423	6 977	11 400	1 980	3 479	5 459	951
Počet rozhodnutí o udělení azylu	0	103	103	99	109	208	0	142	142	69
Počet osob s aktuálním azylem	606	859	1 465	623	890	1 513	674	949	1 623	1 686

14. V roce 2005 (k 31. březnu) tvořili téměř třetinu žadatelů o azyl občané Ukrajiny (299 osob). Za nimi s odstupem následovali občané Číny (157 osob), občané Slovenska (78 osob), občané Ruska (63 osob), dále občané Běloruska (59 osob) a občané Vietnamu (57 osob). Došlo tak ke změně národnostní skladby žadatelů, neboť v době předložení předchozí periodické zprávy, tj. v roce 2002, patřili k nejpočetnějším skupinám (po občanech Ukrajiny) také občané např. Moldavska (724 osob) či Gruzie (678 žadatelů). Azyl je nejčastěji udělován občanům Ruska (téměř 50 %), Běloruska a Kazachstánu.

15. Od 1. ledna 2003 byl zaveden nový systém správního soudnictví včetně nového opravného prostředku – kasační stížnosti proti rozhodnutí krajského soudu. V případě zamítnutí žádosti o azyl má cizinec právo podat kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Souběžně musí požádat o odkladný účinek této kasační stížnosti, aby mohl dále pobývat na území ČR. Na žádost mu služba cizinecké a pohraniční policie udělí vízum za účelem strpění. V roce 2003 bylo podáno 1 069 kasačních stížností. V roce 2004 se počet nových kasačních stížností ztrojnásobil (na 3 130). Nejvíce stěžovatelů tvořili v obou letech občané Ukrajiny a Vietnamu.

Tabulka č. 3: Počty nelegálních migrantů přes hranice ČR

Rok	2002	2003	2004	1. čtvrtletí 2005
Muži	11 429	10 146	7 755	1 121
Ženy	3 312	3 060	2 940	442
Celkem	14 741	13 206	10 695	1 563

Nařízení stanovuje mechanismy pro určení členského státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v jednom z členských států (podstatou nařízení je, aby žádost o azyl byla projednávána pouze v jednom státě EU).

Tabulka č. 4: Státní příslušnost nelegálních migrantů přes státní hranice ČR

Rok	2002		2003		2004		1. čtvrtletí 2005	
Státní příslušnost	Čína	2 301	Rusko	2 912	Rusko	3 725	Rusko	328
	Indie	1 190	Čína	2 152	Čína	1 009	Ukrajina	158
	Vietnam	1 074	Polsko	793	Ukrajina	878	Čína	111
	Německo	1 022	Německo	602	Gruzie	564	Moldavsko	102
	Polsko	1 019	Ukrajina	575	Polsko	553	Bulharsko	97
	Gruzie	895	Vietnam	550	Německo	456	Polsko	63
	Rusko	368	Slovensko	263	Rumunsko	152	Vietnam	39
	Ostatní	6 872	Ostatní	5 359	Ostatní	3 358	Ostatní	665
Celkem	14 741		13 206		10 695		1 563	

II. ZVLÁŠTNÍ ČÁST

Plnění článků 2 – 7 Úmluvy

Článek 2

Právní a správní opatření proti diskriminaci

Zapojování ČR do mezinárodních smluv o lidských právech

16. Dne 4. listopadu 2000 podepsala ČR Protokol č. 12 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který rozšiřuje zákaz diskriminace stanovený čl. 14 této úmluvy na veškeré případy diskriminace. ČR uvedený protokol dosud neratifikovala a v září 2004 rozhodl předseda vlády na žádost ministra zahraničních věcí o odložení přípravy ratifikace do 30. července 2007. ČR vedly k rezervovanému přístupu případy vedené proti ČR před Evropským soudem pro lidská práva a Výborem OSN pro lidská práva v Ženevě týkající se majetkových otázek, kdy byl postup ČR v některých kauzách shledán diskriminačním.

17. Dne 9. listopadu 2000 podepsala ČR Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, jejímž cílem je zabezpečit a podporovat jazykovou rozmanitost Evropy. ČR úmluvu zatím neratifikovala. Návrh ratifikace této úmluvy bude předložen vládě do 31. prosince 2005.

18. V roce 2004 ČR ratifikovala Evropskou úmluvu o státním občanství, která je moderním instrumentem upravujícím problematiku státního občanství a jejímž cílem je mj. vyloučit diskriminaci ve věcech souvisejících se státním občanstvím.

19. V roce 2004 ČR také ratifikovala Úmluvu o právním postavení osob bez státní příslušnosti.

Vnitrostátní legislativní úprava na ochranu proti rasové diskriminaci

20. Vnitrostátní právní úprava na ochranu proti rasové diskriminaci byla podrobně popsána v předcházejících zprávách. Základním právním předpisem, který zakotvuje ochranu základních práv a svobod, je Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku. Obsahuje obecný zákaz diskriminace v čl. 3, který zaručuje „základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“. Ochrana před diskriminací je také upravena mezinárodními úmluvami, jimiž je ČR vázána.¹⁰

21. Ústava ČR znala do 31. května 2002 v čl. 10 pouze jedinou kategorii mezinárodních smluv -

¹⁰ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Úmluva o právech dítěte.

smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimž na ústavní úrovni přiznávala přednost před zákonem. Všechny ostatní smlouvy byly vnitrostátně přímo aplikovatelné pouze tehdy, pokud tak zákon výslovně stanovil. Výsledkem popsaného stavu byla jistá nepřehlednost, následná nedůslednost a nejednotnost v používání příslušných smluv soudy a jinými orgány, tedy v aplikační praxi.

22. Změna čl. 10 Ústavy účinná od 1. června 2002 (ústavní zákon č. 395/2001 Sb.) přináší zlom, neboť podle ní „*vyhlášené¹¹ mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“. Tato změna Ústavy zakládá aplikační přednost mezinárodní smlouvy před zákonem. V případě zjištění rozporu zákona s mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu ČR, musí být při aplikaci práva dána přednost mezinárodní smlouvě. Pokud je rozpor takový, že znemožňuje efektivní výkon práv stanovených mezinárodními smlouvami, lze se domáhat u Ústavního soudu zrušení zákonů, jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých částí. V návaznosti na změnu čl. 10 Ústavy získal Ústavní soud novou kompetenci – přísluší mu rozhodovat o návrhu na posouzení souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací.¹² Oprávnění k podání návrhu na přezkoumání souladu mezinárodních smluv s ústavním pořádkem před jejich ratifikací přísluší prezidentu republiky, určitému počtu poslanců nebo senátorů. V případě, že Ústavní soud zjistí rozpor mezi ústavním pořádkem a smlouvou, je potřeba, aby tento rozpor byl odstraněn, v opačném případě by došlo k porušení Ústavy.

23. V letech 2002 – 2005 došlo k novelizaci některých právních předpisů a rovněž k přijetí některých nových právních předpisů vztahujících se k problematice nediskriminace. Jde zejména o následující změny:

a) Změna občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb.) zakotvuje princip přesunu důkazního břemene v případech tvrzené diskriminace na základě rasového nebo etnického původu ve věcech poskytování zdravotní a sociální péče, přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, přístupu k veřejným zakázkám, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství v profesních a zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb.¹³

b) Změna zákoníku práce (zákon č. 65/1965 Sb.) stanoví zákaz přímé i nepřímé diskriminace z řady důvodů, mj. i z důvodu rasového nebo etnického původu, zákaz obtěžování a sexuálního obtěžování, definuje pojmy související s diskriminací a upřesňuje definici sexuálního obtěžování na pracovišti.¹⁴ Zákoník práce dále stanoví, že pokud dojde v pracovněprávních vztazích k porušování práv a povinností vyplývajících z rovného zacházení s muži a ženami nebo k diskriminaci, mají zaměstnanci právo se domáhat, aby bylo upuštěno od tohoto porušování, aby byly odstraněny následky tohoto porušování, a aby jim bylo dáno přiměřené zadostiučinění.

¹¹ Mezinárodní smlouvy se vyhláší ve Sbírce mezinárodních smluv dle zákona o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv (č. 309/1999 Sb.). Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv jsou oficiálními nástroji zveřejňování závazných právních předpisů.

¹² Změna zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, byla provedena zákonem č. 48/2002 Sb.

¹³ Změna byla provedena zákonem č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního. K podmínkám přenosu důkazního břemene viz článek 6.

¹⁴ Změna byla provedena zákonem č. 46/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, a zákon č. 312/2002 Sb., o úřednicích územních samosprávních celků. Předpis nabyl účinnosti dne 1. března 2004.

Změna byla přijata mj. na základě směrnic EU týkajících se rovného zacházení a zákazu diskriminace.¹⁵

c) Byl přijat nový zákon o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.), který podobně jako zákoník práce obsahuje podrobnější úpravu týkající se problematiky diskriminace. Zákon se vztahuje na oblast přístupu k zaměstnání, kde mj. pro příslušníky národnostních a etnických menšin zakotvuje některá pozitivní opatření. Zákonem je zakázána přímá i nepřímá diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu, věku, nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů.¹⁶

d) Změna zákona o vojácích z povolání (č. 221/1999 Sb.) obsahuje povinnost služebních orgánů zajistit rovný přístup a rovné zacházení se všemi uchazeči o povolání do služebního poměru a se všemi vojáky při vytváření podmínek výkonu služby.¹⁷ Zákon obsahuje antidiskriminační ustanovení zakazující diskriminaci z řady důvodů, jež byly ještě dále rozšířeny o důvody národnosti, těhotenství nebo mateřství anebo proto, že vojákyně kojí. Zákon pokrývá jak vztahy v průběhu služebního poměru, tak před jeho začátkem, vztahuje se tedy i na proceduru přijímání do služebního poměru. Nepřímá diskriminace je definována jako „*jednání, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích*“. Definováno je také obtěžování (harassment), a to jako „*neprípustná forma chování zneužívající práv a povinností vyplývajících ze služebního poměru*“, a dále sexuální obtěžování.

e) V roce 2002 byla přijata komplexní úprava pracovního poměru státních zaměstnanců, který se stal poměrem služebním. Tzv. služební zákon (č. 218/2002 Sb.) obsahuje princip rovného zacházení se všemi státními zaměstnanci, pokud jde o podmínky výkonu služby, odměňování a jiná plnění peněžité hodnoty, vzdělávání a příležitost dosáhnout postupu ve službě, a to bez ohledu mj. na jejich rasový nebo etnický původ. Zákon nabýt účinnosti 1. ledna 2007.

f) Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (č. 361/2003 Sb.) je obdobně komplexní úpravou služebního poměru příslušníků Policie ČR, Hasičského záchranného sboru ČR, Celní správy ČR, Vězeňské služby ČR, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky ČR. Zakazuje diskriminaci ve služebních poměrech, mj. z důvodu národnosti, rasy, rodu nebo etnického původu, definuje pojmy související s diskriminací a zakotvuje právo oběti domáhat se v případě diskriminace soudní ochrany. Zákon definuje přímou diskriminaci („*jednání, v jehož důsledku bylo, je nebo by mohlo být z důvodu uvedeného v odstavci 2 s příslušníkem zacházeno nevýhodněji než s jiným příslušníkem ve srovnatelné situaci*“), nepřímou diskriminací rozumí zdánlivě nediskriminační jednání, které znevýhodňuje příslušníka vůči jinému na základě vymezených důvodů, zakazuje obtěžování („*jednání, které je jiným příslušníkem oprávněně vnímáno jako nevídané a jehož záměr nebo důsledek vede ke snížení*

¹⁵ směrnice 2002/73/ES, kterou se mění směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky, směrnice 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, směrnice 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ

¹⁶ blíže viz čl. 5

¹⁷ Změna byla provedena zákonem č. 254/2002 Sb. K prostředkům ochrany před diskriminací viz čl. 6.

důstojnosti fyzické osoby nebo k vytváření nepřátelského nebo ponižujícího prostředí“), sexuální obtěžování, stanoví výjimky, které nejsou považovány za diskriminaci. Zákon bude účinný od 1. ledna 2006.

g) Rovný přístup ke vzdělání bez jakékoliv diskriminace (mj. z důvodu rasy) upravuje od 1. ledna 2005 nový školský zákon (č. 561/2004 Sb.).¹⁸

h) Změna trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb.) upravuje specifické podmínky souhlasu respektive nesouhlasu poškozeného s trestním stíháním. Například trestní stíhání pro trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci lze vést jen se souhlasem poškozeného.¹⁹

i) Změna zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání (č. 231/2001 Sb.),²⁰ obsahuje zákaz reklamy a teleshoppingu útočících na náboženské nebo politické přesvědčení a zákaz reklamy a teleshoppingu obsahujících diskriminaci na základě pohlaví, rasy, pleti, jazyka, národního nebo sociálního původu či příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině.²¹

j) V červenci 2005 byl přijat nový zákon o inspekci práce (č. 251/2005 Sb.), který rozšířil působnost orgánů inspekce práce o kontrolu dodržování povinností vyplývajících z právních předpisů z nichž vznikají zaměstnancům práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích včetně právních předpisů o odměňování zaměstnanců. Na orgány inspekce práce tak přešla působnost úřadů práce ve věcech diskriminace.

24. V prosinci 2004 schválila vláda návrh antidiskriminačního zákona, který mj. implementuje směrnice EU týkající se rovného zacházení a ochrany před diskriminací.²² Zákon sjednocuje právní úpravu ochrany před diskriminací a odstraňuje nedostatky v českém právním řádu z hlediska směrnic EU. Návrh antidiskriminačního zákona určuje veřejného ochránce práv jako subjekt, který se bude systematicky zabývat problematikou rovného zacházení a poskytovat asistenci obětem diskriminace. Návrh zákona schválila vláda v prosinci 2004 a v lednu 2005 předložila Poslanecké sněmovně k projednání.²³

Vnitrostátní opatření nelegislativní povahy na ochranu proti rasové diskriminaci

25. V souvislosti s plněním Závěrečných doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace, zejména doporučení č. 9,²⁴ koordinuje od ledna 2003 ministerstvo vnitra implementaci Národní strategie pro práci policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám (dále jen

¹⁸ podrobněji viz článek 5

¹⁹ Změna byla provedena zákonem č. 265/2001 Sb.

²⁰ provedena zákonem č. 341/2004 Sb.

²¹ Porušení tohoto zákazu je sankcionováno pokutou od 5 000 Kč do 2,5 mil. Kč, kterou uděluje Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (správní úřad vykonávající státní správu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání).

²² Návrh implementuje směrnice Rady č. 2000/43/ES, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ, č. 76/207/EHS, kterou se provádí zásada rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postup v zaměstnání a pracovní podmínky a č. 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.

²³ Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon) vláda schválila usnesením ze dne 1. prosince 2004 č. 1193 (<http://kormoran.vlada.cz/usneseni>).

²⁴ text doporučení viz část III

„Strategie“). První Zprávu o postupu a průběžných výsledcích zavádění Strategie (dále jen „Zpráva o zavádění Strategie“) přijala vláda dne 25. srpna 2004.²⁵

26. Strategie vzešla ze spolupráce ministerstva vnitra, Policie ČR, vládních a nevládních organizací v ČR s cílem vytvořit účinný nástroj pro potírání xenofobie a rasové nesnášenlivosti uvnitř policejního sboru i v celé společnosti a napomáhat rozvoji kulturní rozmanitosti a tolerance. Strategie zavádí do struktury Policie ČR tři základní preventivně zaměřené nástroje policejní práce s menšinami: Plán činnosti Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám, styčného důstojníka pro problematiku menšin a asistenta Policie ČR pro práci v sociálně vyloučených romských komunitách.²⁶

27. Plán činnosti Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám (dále jen „Plán činnosti“), je dokument stanovující konkrétní priority činnosti Policie ČR ve vztahu k příslušníkům či komunitám menšin. Plán činnosti představuje základní strategický dokument, který policii umožňuje formulaci konkrétních cílů ve vztahu k příslušníkům menšin či minoritním komunitám, prostředků pro jejich dosahování a mechanismů monitoringu jejich úspěšnosti. Policie v daném regionu si v tomto dokumentu stanoví: cíle (např. formy spolupráce se zástupci samosprávy, státní správy, nevládními organizacemi a školami v regionu, preventivní akce; systematický monitoring struktury příslušníků či komunit národnostních menšin a cizinců v lokalitě; formy spolupráce s minoritními komunitami; strategie budování důvěry mezi Policií ČR a příslušníky či komunitami národnostních a etnických menšin; policejní práce ve vztahu k cizincům atd.), konkrétní prostředky dosažení cílů, službu Policie ČR zodpovědnou v dané lokalitě za realizaci cílů a termín realizace a splnění cílů. Realizaci cílů Plánu činnosti má výrazně napomoci mechanismus styčného důstojníka pro problematiku menšin. Plán činnosti Policie ČR každoročně vyhodnocuje na krajské i centrální úrovni. Plán činnosti byl v letech 2003 a 2004 pilotně vyzkoušen ve dvou krajích ČR. Teprve od roku 2005 došlo k plošnému zavedení tohoto opatření v rámci celé ČR.

28. Mechanismus styčného důstojníka pro menšiny vyvažuje represivní přístup Policie ČR v oblasti extremistické kriminality a navazuje na existující zárodky preventivních činností ve vztahu k příslušníkům či komunitám menšin. Styčný důstojník je specializovaným pracovníkem na problematiku policejní práce ve vztahu k menšinám a jeho služeb mohou využívat různé policejní složky pro řešení problémů ve své působnosti.²⁷

29. Oba projekty (plán činnosti a styčný důstojník pro menšiny) byly v roce 2003 a 2004

²⁵ usnesením vlády ze dne 25. srpna 2004 č. 800 (<http://vladce.vlada.cz/apac/www.htm>)

²⁶ Opatření plánu činnosti Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám, stejně tak jako zřízení funkce styčného důstojníka pro menšiny, je systémovým opatřením implementovaným od ledna 2004 do struktury Policie ČR.

²⁷ Pro funkci styčného důstojníka pro problematiku menšin je vyčleněn jeden pracovník z úseku boje proti extremistické kriminalitě na úrovni krajské správy Policie ČR, který je pověřen realizací následujících činností: sestavení a realizace Plánu činnosti příslušné krajské správy Policie ČR ve vztahu k menšinám v dané lokalitě; systematický monitoring struktury příslušníků či komunit národnostních menšin a cizinců v lokalitě; pro-aktivní policejní práce ve vztahu k menšinám; specializace na kriminogenní potenciály menšinových komunit v regionu; systematická spolupráce se samosprávou, státní správou a nevládními organizacemi při řešení konkrétních problémů spojených s životem menšiny; systematické plnění funkce kompetentního zprostředkovatele mezi policií a minoritní komunitou; asistence při vyšetřování všech závažných deliktů, které jsou s životem menšinových komunit spojeny atd.

vyzkoušeny v pilotní formě. Vzhledem k tomu, že byly vyhodnoceny jako přínosné a efektivní, byly od ledna 2005 oba projekty zavedeny při všech krajských správách Policie ČR.²⁸

30. Úkolem asistenta Policie ČR pro práci v sociálně vyloučených romských komunitách je Policii ČR usnadnit kontakt a komunikaci s minoritní komunitou. Funkce asistenta Policie ČR doplňuje činnost styčných důstojníků v rizikových lokalitách.²⁹ V současné době působí asistenti Policie ČR v Ostravě a v Chebu. Díky práci policejních pracovních skupin a asistentkám policie se daří lépe vyhledávat latentní trestnou činnost v sociálně vyloučených komunitách.³⁰

Institucionální zabezpečení

31. Ochranu před diskriminačním jednáním zajišťují v ČR obecné soudy (institut žaloby na ochranu osobnosti ve věcech občanskoprávních - podrobněji viz článek 6). Trestní postih jednání spojeného s rasovou či etnickou nesnášenlivostí je zajištěn příslušnými ustanoveními trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb.) a trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.).³¹ V rovině postihování přestupků zajišťují ochranu před diskriminačním jednáním také orgány obcí.³²

32. Ochrana před různými aspekty diskriminace zejména v rovině koncepční a formulování politik spadá do působnosti tří poradních orgánů vlády - Rady vlády ČR pro lidská práva, Rady vlády pro národnostní menšiny a Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity.³³

33. Problematika boje proti extremismu a rasově motivovaným trestným činům spadá do působnosti zvláštního meziresortního orgánu, kterým je Komise pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií. Komise je poradním orgánem ministra vnitra.³⁴

34. K ochraně základních práv a svobod přispívá i veřejný ochránce práv, který působí k ochraně před jednáním orgánu státní správy, pokud je v rozporu s právem, odporuje principům demokratického právního státu a dobré správy.³⁵ Ve sledovaném období zaznamenala Kancelář veřejného ochránce práv jen nepatrné množství stížností týkajících se rasové diskriminace. Vzhledem k tomu, že ochránce nevede žádnou statistiku těchto stížností, není možné tyto informace dále interpretovat. Nejvýznamnější v tomto smyslu jsou stížnosti romských žen, které tvrdí, že byly nedobrovolně sterilizovány některými zdravotnickými zařízeními. Těmito stížnostmi se ochránce zabývá od roku 2004.³⁶

²⁸ O jmenování styčného důstojníka pro problematiku menšin a vyčlenění policejních pracovních skupin rozhodují ředitelé jednotlivých krajských správ Policie ČR.

²⁹ Návrh na zřízení funkce asistenta Policie ČR vychází ze zkušeností francouzského policejního sboru s projektem Police de Proximité (Police de Proximité - la police plus proche de la population - policie blíže lidem).

³⁰ V Ostravě je práce dvou romských asistentek zaměřena na problém lichvy, jejich práce přispívá k soudnímu stíhání tohoto trestného činu. V Chebu působí jako policejní asistentky dvě terénní sociální pracovnice, které se soustředí na problematiku dětské prostituce.

³¹ blíže viz článek 4

³² Jedná se o přestupky proti občanskému soužití, které jsou postihovány dle zákona o přestupcích (č. 200/1990 Sb.). Přestupkem se přitom rozumí zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek tímto nebo jiným zákonem označeno.

³³ Působnost a složení těchto orgánů byly popsány již v předchozí zprávě.

³⁴ viz článek 4

³⁵ Činnost ochránce byla podrobně popsána již v předchozí zprávě.

³⁶ viz článek 5

35. V souvislosti s připravovanou antidiskriminační legislativou by mělo dojít k významnému rozšíření působnosti ochránce i ve vztahu k soukromoprávním subjektům. Návrh antidiskriminačního zákona určuje veřejného ochránce práv jako subjekt, který se bude systematicky zabývat problematikou rovného zacházení a poskytovat asistenci obětem diskriminace.³⁷

36. Česká obchodní inspekce je kontrolním orgánem pro dodržování podmínek stanovených zvláštními právními předpisy nebo jinými závaznými opatřeními pro provozování nebo poskytování činností spočívajících v prodeji nebo dodávání zboží a výrobků či poskytování služeb, včetně dodržování zákazu diskriminace.³⁸

37. Na úseku zaměstnanosti vykonává kontrolní činnost na základě zákona o zaměstnanosti ministerstvo práce a sociálních věcí a úřady práce. V rámci této kontrolní činnosti se úřady práce zaměřují zejména na dodržování zákazu diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání, tj. při přístupu k zaměstnání. Od 1. července 2005, kdy vstoupil v účinnost zákon o inspekci práce (č. 251/2005 Sb.), byla kontrolní činnost v oblasti dodržování pracovněprávních předpisů zahrnující rovné zacházení a zákaz diskriminace zaměstnanců v pracovním poměru podle zákoníku práce převedena z úřadů práce na orgány inspekce práce (Státní úřad inspekce práce a oblastní inspektoráty práce).

38. Podpora národnostních menšin na místní úrovni se uskutečňuje prostřednictvím výborů pro národnostní menšiny či jiných orgánů (komisí) pro záležitosti národnostních menšin. Po komunálních volbách v roce 2004 byly nově zřízeny výbory pro národnostní menšiny ve čtyřech krajích a ve 35 obcích Moravskoslezského kraje. Kromě toho ve statutárních městech³⁹ jsou zřízeny jako poradní orgány zastupitelstev komise pro otázky národnostních menšin.

Romští poradci, asistenti a koordinátoři

39. Romští poradci a asistenti působili na okresních úřadech od roku 1997 do konce roku 2002. Při rušení okresních úřadů v souvislosti s reformou územní veřejné správy byli romští poradci a asistenti k 1. lednu 2003 převáděni na příslušné obecní úřady. Funkce krajského koordinátora romských poradců byla zřízena v roce 2001. V průběhu roku 2002 se podařilo ustanovit krajské koordinátory romských poradců ve všech krajích (v ČR tedy působí celkem 14 krajských koordinátorů).⁴⁰ V důsledku transformace veřejné správy se krajské koordinátory i obecní romští poradci stali zaměstnanci samospráv s tím, že v náplni práce jim zůstal výkon státní správy jak je vymezeno zákonem o právech příslušníků národnostních menšin (č. 273/2001 Sb.).⁴¹

³⁷ viz článek 6

³⁸ viz článek 5

³⁹ např. Praha, Brno, Liberec, Most

⁴⁰ Počet romských poradců není evidován.

⁴¹ Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin uvádí (§ 6 odst. 8): „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti*“. Ze zákona tedy nevyplývá, že tuto činnost musí vykonávat jedna k tomu vyčleněná osoba – romský poradce. Tentýž zákon uvádí (§ 6 v odst. 7): „*Krajský úřad řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti*“.

40. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity vypracovala v součinnosti s odborníky mnoha oborů Konceptci romské integrace, která mimo jiné obsahuje obecné směrnice pro práci krajských koordinátorů romských poradců, romských poradců a asistentů obcí a terénních pracovníků. Náplní práce krajských koordinátorů je koordinaci práce romských poradců, asistentů obcí a terénních pracovníků působících v příslušném kraji. Má-li být jejich práce efektivní, je žádoucí, aby kraje vytvářely krajskou koncepci romské integrace, která zohlední specifika kraje.⁴²

41. Práce romských poradců a asistentů v obcích není jednoznačně vymezena, jejich pracovní náplně byly obcemi určeny různě. Většina romských poradců a asistentů má svou funkci kumulovanou s více činnostmi. Dochází tak k případům, kdy je výkon funkce romského poradce v přímém konfliktu s jinou činností, kterou musí pracovník rovněž vykonávat (péče o děti), v jiných případech je kombinace činností nevhodná proto, že pracovník má klienty, kteří by se vzájemně neměli setkávat (např. Romové a drogově závislí).

Článek 3

Zákaz rasové segregace a apartheidu

42. Jak je uvedeno v předchozí zprávě, ČR je smluvní stranou Mezinárodní úmluvy o potlačení a trestání zločinu apartheidu. Uplatňování apartheidu nebo páchaní jiných nelidských činů vyplývajících z rasové diskriminace v době války je zakázáno trestním zákonem. Ve sledovaném období nedošlo v této oblasti k žádným legislativním změnám.

43. Aspekt segregace v sobě zahrnuje problém vznikajících romských enkláv.⁴³ V roce 2004 byla na základě zadání ministerstva pro místní rozvoj vypracována studie s názvem „Možnosti využití územního plánování pro prevenci prostorové segregace“, která přinesla souhrn základních aspektů segregace, jejich důsledků a možností prevence jejího vzniku či prohlubování.

⁴² Takovou koncepci přijal například v červnu 2003 Královéhradecký kraj („Koncepce Královéhradeckého kraje pro romské záležitosti na období let 2003 až 2007“. Koncepce definuje problémy, se kterými se kraj potýká v souvislosti s prováděním integrační politiky vůči romské komunitě a navrhuje možná řešení. Z rozpočtu krajského úřadu Královéhradeckého kraje jsou každoročně financovány činnosti romských neziskových organizací v rámci programu „Podpora integrace Romů do společnosti“, na krajském úřadě je vytvořen Poradní sbor pro romské záležitosti. V Olomouckém kraji byla v roce 2004 zpracována „Východiska integrace příslušníků romských komunit“, která zprostředkovávají obcím, školským řízením i dalším participujícím subjektům základní informace o dané oblasti v ČR i Olomouckém kraji. Do září 2005 bude v kraji vypracován dokument Strategie integrace příslušníků romských komunit. V Pardubickém kraji byla zřízena Komise Rady Pardubického kraje pro integraci romské menšiny a dalších etnických skupin. Krajskou koncepci integrace má také Zlínský kraj, při Krajském úřadě ve Zlíně byla zřízena Komise pro národnostní menšiny, etnické skupiny a integraci romských komunit. V rámci Moravskoslezského kraje je od roku 2003 realizován dotační Program podpory aktivit příslušníků národnostních menšin žijících na území Moravskoslezského kraje. Moravskoslezský kraj rovněž disponuje dokumentem vypracovaným romskou koordinátorkou s názvem „Návrh řešení lokální kumulace obyvatel příslušejících k romské etnické skupině v lokalitách na území Moravskoslezského kraje“. Práce s národnostními menšinami ze strany hlavního města Prahy se řídí Konceptcí politiky hl. m. Prahy ve vztahu k národnostním menšinám.

⁴³ Téma je zpracováno ve Zprávě o stavu romských komunit v České republice v roce 2004.

44. V roce 2005 připravuje ministerstvo pro místní rozvoj vydání publikace, která bude zahrnovat přehled odborných názorů na problematiku prostorové segregace. Zároveň na podzim roku 2005 zorganizuje ministerstvo pro místní rozvoj veřejnou konferenci na téma segregace, její důsledky a možnosti její prevence, která bude jedním z nástrojů rozšíření informovanosti zástupců samospráv a současně přispěje k zahájení veřejné diskuse na toto téma. V dalších letech by tyto aktivity měly vyústit v zahájení dlouhodobého výzkumu s názvem „Segregace v ČR: stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava“. Jedním z výstupů výzkumu by měla být metodika pasportizace segregovaných území a na jejím základě návrh nástrojů a postupů na národní, regionální a místní úrovni, sloužících k prevenci segregace nebo snížení její úrovně.

Článek 4

Legislativní, administrativní a jiná opatření proti hlásání rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám

45. Ve sledovaném období nedošlo k legislativním změnám v oblasti opatření proti hlásání rasové nenávisti a násilí proti rasovým a etnickým skupinám. Vláda problematiku stále sleduje. Ministerstvo vnitra každoročně (od roku 1997) vládě předkládá zprávy o problematice extremismu v ČR.⁴⁴

Trestná činnost s extremistickým podtextem

46. Policie ČR zaznamenala trend úbytku pravicově extremistických tiskovin, který má souvislost se stále rostoucím využíváním internetu. Dále je příznačný trend upouštění od veřejných, trestně postižitelných projevů, tj. i od nošení extremistických symbolů na oblečení, což se např. projevuje při pravicově extremistických hudebních produkcích. Problémem zůstává šetření případů rozličné fašistické a neonacistické symboliky, včetně rasistických nápisů např. na zdech objektů, kde se nedařilo zjistit pachatele, anebo prodejního sortimentu tzv. Army shopů, kde jsou odznaky a jiné relikvie Třetí říše deklarovány jako předměty sběratelského zájmu. S tím souvisí konkrétní kauzy, kdy byl obviněný v soudním řízení zproštěn viny. Jednalo se například o případ podnikatele, který ve svém Army shopu prodával součásti uniforem a odznaky s nacistickými symboly, dále pak případ cestujícího, který přepravoval do Ruska propagační materiály vztahující se k neonacistickému hnutí, nebo případ nakladatele, který vydal český překlad knihy „Mein Kampf“ Adolfa Hitlera bez komentáře a distribuoval jej k volnému prodeji.

47. Podle policejních statistik ve skladbě trestných činů pokračuje trend nastolený v roce 1998 – převažují trestné činy „Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka“ (§ 260, § 261, § 261a trestního zákona),⁴⁵ dále trestné činy „Hanobení národa, etnické

⁴⁴ viz bod č. 50

⁴⁵ Tyto trestné činy jsou systematicky zařazené do skupiny Trestné činy proti lidskosti. Skutkovou podstatou trestného činu dle § 260 je podpora nebo propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásajících národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině. Skutkovou podstatou trestného činu dle § 261 je veřejné projevování sympatií k hnutí uvedenému v § 260. Skutkovou podstatou § 261a je veřejné popírání, zpochybňování, schvalování nebo snaha ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti.

skupiny, rasy a přesvědčení“ (§198 trestního zákona),⁴⁶ „Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod“ (§198a trestního zákona),⁴⁷ a „Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci“ (§196 trestního zákona).⁴⁸ Mezi pachateli převažují muži, počet žen jako pachatelek tohoto druhu trestné činnosti je statisticky marginální. Pachateli jsou jak příznivci hnutí skinheads, tak příslušníci majoritního obyvatelstva bez vazby na pravicově extremistické subjekty, v ojedinělých případech však i Romové.

Trestné činy s extremistickým podtextem⁴⁹ a charakteristiky týkající se jejich pachatelů mapují následující tabulky.

Tabulka č. 5:

Celkový počet trestných činů s extremistickým podtextem zaevidovaných na území ČR v letech 2002 – 2005

Rok	2002	2003	2004	2005 (1. ledna až 31. května)
Počet zaevidovaných trestných činů	473	335	366	108
Podíl na celkové kriminalitě	0,1 %	0,09 %	0,1 %	0,07 %
Počet objasněných trestných činů	374	265	289	82
Počet stíhaných osob	483	334	401	115

⁴⁶ Tento trestný čin je systematicky zařazen mezi Trestné činy hrubě narušující občanské soužití. Jeho skutková podstata je naplněna v případě, že někdo veřejně hanobí některý národ, jeho jazyk, některou etnickou skupinu nebo rasu.

⁴⁷ Skutkovou podstatou je veřejné podněcování k nenávisti k některému národu, etnické skupině, rase, náboženství, k třídě nebo jiné skupině nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků.

⁴⁸ Jedná se opět o trestný čin hrubě narušující občanské soužití, odstavec druhý tohoto paragrafu definuje kvalifikovanou skutkovou podstatu, kdy násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci je užito pro jejich příslušnost k etnické skupině, rasu nebo národnost.

⁴⁹ Mezi trestné činy s extremistickým podtextem se řadí trestné činy motivované rasovou nesnášenlivostí nebo nenávistí, trestné činy motivované národnostní nesnášenlivostí nebo nenávistí, trestné činy motivované náboženskou nesnášenlivostí nebo nenávistí a trestné činy motivované jinou nesnášenlivostí nebo nenávistí. Konkrétně se jedná o tyto skutkové podstaty dle trestního zákona: porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi (§ 152), útok na veřejného činitele (§ 155 a § 156), křivé obvinění (§ 174), násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci (§ 196 § 197a), hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198), podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 198a), šíření poplašné zprávy (§ 199), výtržnictví (§ 202), vražda (§ 219), úmyslné ublížení na zdraví (§ 221, § 222), loupež (§ 234), vydírání (§ 235), omezování svobody vyznání (§ 236), porušování domovní svobody (§ 238), poškozování cizí věci (§ 257) a podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 260, § 261 a § 261a).

Tabulka č. 6:

Přehled nejčastějších extremistických trestných činů, u nichž byl veden útok na národ, národnost nebo rasu či pro příslušnost k nim anebo hlásáním národnostní nebo rasové zášti v letech 2002 – 2004 podle skutkových podstat

Trestný čin/rok	2002	2003	2004
Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 260 trestního zákona)	95	77	50
Veřejné projevy sympatií k hnutí směřujícím k potlačení práv a svobod člověka (§ 261 trestního zákona)	123	123	87
Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§ 198 trestního zákona)	105	71	101
Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 198a trestního zákona)	18	11	13
Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196 odst. 2)	71	41	45

Tabulka č. 7:

Způsob ukončení trestního řízení s pachateli trestných činů s rasovým či jiným extremistickým podtextem Policií ČR (1. ledna 2002 – 31. prosince 2004)

Způsob ukončení/rok	2002	2003	2004
Návrh na podání obžaloby	289	206	238
Zkrácené přípravné řízení (§ 179c odst. 1 trestního řádu) ⁵⁰	44	31	49
Odloženo dle § 159a odst. 2 a § 159a odst. 3 trestního řádu ⁵¹	57	16	18
Podmíněně zastaveno dle § 307 trestního řádu ⁵²	3	7	5
Zastaveno dle § 172 odst. 1 písm. d) trestního řádu ⁵³	4	6	5
Předání za účelem postihu v domovském státě dle § 173 odst. 1 písm. d) trestního řádu ⁵⁴	2	0	0
V šetření zůstávalo	84	68	88

⁵⁰ Zkrácené přípravné řízení lze konat o trestných činech, u nichž horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje tři léta a řízení v prvním stupni koná okresní soud. Po skončení zkráceného přípravného řízení policie věc odloží nebo podá státnímu zástupci návrh na potrestání.

⁵¹ Dle § 159a odst. 2 může být věc odložena, je-li trestní stíhání nepřijatelné např. proto, že je promlčeno, jestliže se jedná o osobu pro nedostatek věku trestně neodpovědnou, nařídí-li to prezident republiky v rámci svého práva udělit milost nebo amnestii atd. Dle § 159 odst. 3 může být věc odložena, je-li trestní stíhání neúčelné např. proto, že trest, k němuž může trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu pro jiný čin, který byl obviněnému již uložen, nebo proto, že o skutku obviněného bylo již rozhodnuto jiným orgánem (např. cizozemským soudem).

⁵² Trestní stíhání lze podmíněně zastavit se souhlasem obviněného u trestných činů, u kterých horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let v případě, že se obviněný k činu doznal a nahradil škodu, která byla trestným činem způsobena.

⁵³ Státní zástupce zastaví trestní stíhání, jestliže je trestní stíhání nepřijatelné např. proto, že je promlčeno, jestliže se jedná o osobu pro nedostatek věku trestně neodpovědnou, nařídí-li to prezident republiky v rámci svého práva udělit milost nebo amnestii atd.

⁵⁴ Navrhuje-li se předání trestního stíhání do ciziny, státní zástupce trestní stíhání přeruší.

Tabulka č. 8 :**Pachatelé trestných činů s extremistickým podtextem dle vzdělání**

Vzdělání pachatelů/rok	2002	2003	2004
Základní s vyučením	211 (43,6 %)	99 (29,6 %)	187 (46,1 %)
Základní bez kvalifikace	143 (29,5 %)	123 (36,8 %)	112 (27,6 %)
Středoškolské	26 (5,4 %)	25 (7,5 %)	37 (9,1 %)
Vysokoškolské	2 (0,4 %)	1 (0,3 %)	4 (0,1 %)
Ostatní (zvláštní škola - vyučen či bez kvalifikace, neukončené základní vzdělání, cizinec, děti, nezjištěno)	101 (25 %)	86 (25,7 %)	66 (16,3 %)

Tabulka č. 9:**Pachatelé trestných činů s extremistickým podtextem dle věkových kategorií**

Věkové kategorie/rok	2002	2003	2004
do 15 let	36 (7,5 %)	13 (3,9 %)	8 (2,0 %)
15 – 17 let	80 (16,6 %)	59 (17,7 %)	51 (11,7 %)
18 – 20 let	99 (20,5 %)	74 (22,2 %)	87 (20 %)
21 – 29 let	156 (32,3 %)	112 (33,5 %)	160 (36,7 %)
30 – 39 let	55 (11,4 %)	43 (12,9 %)	67 (16,5 %)
Ostatní (40 a více)	57 (11,8 %)	33 (9,9 %)	33 (8,1 %)

48. V Armádě ČR bylo ve sledovaném období zaznamenáno 6 případů trestných činů s extremistickou motivací.⁵⁵ Z hlediska trestněprávní kvalifikace se ve všech případech jednalo o trestné činy veřejného projevování sympatií k hnutím směřujícím k potlačení práv a svobod člověka.⁵⁶ V roce 2002 byly prověřovány celkem čtyři případy podezření ze spáchání tohoto trestného činu (jeden voják přechovával symboly s tematikou, která signalizuje projevy sympatií k fašismu, přičemž tyto sympatie projevoval i veřejně; ve dvou případech vojáci vykřikovali fašistická a rasistická hesla, ve čtvrtém případě šlo o zvolání nacistického pozdravu). V roce 2004 byly prověřovány dva případy podezření ze spáchání uvedeného trestného činu (v prvním případě voják z povolání fyzicky napadl civilní osobu a přitom vykřikoval rasistická a fašistická hesla; ve druhém případě voják z povolání veřejně vykřikoval fašistická hesla). Všechny případy byly předány Službě kriminální policie a vyšetřování příslušného Okresního ředitelství PČR.

49. Jak informovala předchozí zpráva, politika boje s extremismem je upravena řadou usnesení vlády.⁵⁷ Tato usnesení tvoří v současné době rámec strategie boje s projevy extremismu, rasismu a xenofobie, a to jak v rovině preventivní, tak represivní, řada z nich má trvalý charakter. Vztahují se například k zabezpečení trvalého monitoringu české a zahraniční extremistické scény a jejích kriminálních projevů, dále ke vzdělávacím aktivitám v oblasti extremismu, ke spolupráci orgánů státní správy a samosprávy s policií apod.

⁵⁵ celkem 6 osob, z toho 2 vojáci v základní službě a 4 vojáci z povolání

⁵⁶ § 260 a § 261 trestního zákona

⁵⁷ Usnesení vlády ze dne 20. února 2002 č. 169, ke koncepci sociální práce v oblasti předcházení a potírání extremismu; usnesení vlády ze dne 18. března 2002 č. 268, k návrhu koncepce vzdělávacích aktivit v boji proti extremismu; usnesení vlády ze dne 14. října 2002 č. 994, k Pravidlům pro zajištění spolupráce orgánů státní správy a samosprávy s orgány Policie ČR při potírání extremistických hromadných akcí; usnesení vlády č. 85 ze dne 22. ledna 2003, k Národní strategii pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám; usnesení vlády ze dne 6. října 2004 č. 968, k návrhu na podpis Úmluvy o počítačové kriminalitě.

50. V roce 2002 zřídilo ministerstvo vnitra poradní orgán pro boj s extremismem - Meziresortní komise pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií. Její působnost a složení byly popsány již v předchozí zprávě. V roce 2004 komise schválila zřízení „horké linky“, na níž je možné nahlásit webové stránky s rasistickým, antisemitským a jiným nenávistným obsahem,⁵⁸ uspořádání pracovního semináře k problematice postihu rasistické, antisemitské a jiné nenávistné propagandy na internetu za účasti zahraničních expertů a konečně uspořádání kulatého stolu v roce 2005 k problematice antisemitismu, a jeho projevu na území ČR.⁵⁹

51. Bojem proti organizované extremistické kriminalitě s mezinárodními prvky se zabývá oddělení extremismu zřízené na odboru terorismu a extremismu v rámci útvaru pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování.⁶⁰ K 1. listopadu 2004 bylo zřízeno na Policejním prezídiu ČR oddělení informační kriminality Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování, v němž působí i specialista na problematiku extremismu, rasismu a xenofobie.

52. Jak je uvedeno na začátku této kapitoly,⁶¹ ministerstvo vnitra vypracovává každoročně zprávy o problematice extremismu v ČR.⁶² Odbor bezpečnostní politiky ministerstva vnitra zpracovává každý měsíc souhrnnou situační zprávu o extremismu, která monitoruje aktuální aktivity v oblasti extremismu, podává přehled událostí v oblasti extremismu v ČR, monitoruje extremistické akce a veřejná shromáždění a mapuje statistické údaje v této oblasti.

53. K průběžnému vyhodnocování situace na extremistické scéně ministerstvo vnitra využívá, mimo jiné, zprávy a informace Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace. Informace obou zpravodajských služeb se vztahují zejména k pravicově a levicově extremistické scéně, problematice islámského extremismu a s ním spjatým možným hrozbám, případně k problematice sekt a nových náboženských hnutí. Dále ministerstvo vnitra využívá zprávy zastupitelských úřadů ČR k problematice extremismu, výroční zprávy Policie ČR o situaci v oblasti extremismu, rasismu a xenofobie na území ČR a v jednotlivých krajích, včetně přehledu případů, které Policie ČR zaevidovala.

54. Od ledna 2005 byly rozšířeny možnosti zvláště identifikovat trestné činy motivované náboženskou a národnostní nesnášenlivostí vůči Židům a židovské víře, včetně útoků proti objektům židovských obcí a jejich zařízení, synagogám, židovským hřbitovům a jejich zařízení.⁶³

55. Již od roku 1996 realizuje Republikový výbor pro prevenci kriminality⁶⁴ „Program prevence kriminality na místní úrovni – Partnerství“ (dále „Program Partnerství“), jehož cílem je

⁵⁸ Za tímto účelem je na Policejním prezídiu ČR pro veřejnost zřízena emailová schránka počítačové sítě Internet ukpvextr@mvcz.cz.

⁵⁹ Od března 2005 tvoří Komise rovněž expertní zázemí styčnému úředníkovi ČR pro kontakt s Evropským monitorovacím střediskem rasismu a xenofobie (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – EUMC) a členové Komise s ním podle potřeby spolupracují

⁶⁰ Metodicky je činnost Policie ČR v této oblasti zajištěna závazným pokynem policejního prezidenta č. 100 ze dne 6. června 2002 a dalšími interními akty řízení.

⁶¹ viz bod č. 43

⁶² Zprávy jsou zveřejněny na webových stránkách ministerstva vnitra (www.mvcz.cz) v jazyce českém a v jazyce anglickém.

⁶³ rozšířením číselníků Evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezídia ČR

⁶⁴ orgán podřízený ministerstvu vnitra

systémovým způsobem přistupovat ke zlepšení interetnických vztahů, k překonání předsudků a omezení xenofobie. Smyslem programu je odstranit nebo zmírnit sociální vyloučení romských komunit, jehož následkem je i zvýšené nebezpečí rasových a extremistických nálad. Projekty se zaměřují především na děti a mládež, jejíž hodnotový a návykový systém je pozitivním změnám nejpřístupnější. Prioritou Programu Partnerství je národnostní menšina Romů, která z hlediska bezpečnosti dlouhodobě vykazuje nejvyšší rizika. Program se snaží snížit sociální handicapy Romů a podpořit jejich plnohodnotnou integraci. Obecnými cíli Programu Partnerství jsou minimalizace rizik a následků souvisejících s kriminalitou, zvyšování pocitu bezpečí a posilování důvěry v policii a instituce veřejné správy. Do Programu Partnerství jsou zařazována města s nejvyšší mírou spáchané trestné činnosti a s kumulací dalších sociálně patologických jevů - nezaměstnanost, chudoba, extremistické projevy, sociálně vyloučené romské komunity apod.⁶⁵ Do programu jsou zařazovány projekty zaměřené na odstranění nebo zmírnění sociálních handicapů romských komunit, tyto projekty se většinou zaměřují na děti a mládež. Další skupina podporovaných projektů je z oblasti sociální prevence, tyto projekty jsou primárně zaměřeny na rizikové děti a mládež a určeny jsou (i když ne výlučně) dětem pocházejícím z romské komunity.⁶⁶ Realizátory projektů jsou většinou nestátní neziskové organizace, školy, samosprávy obcí a církevní organizace.

56. Probační a mediační služba zpracovala v roce 2001 koncepci probačních a mediačních činností v rámci boje proti extremismu. I když byla tato koncepce časově limitována na období let 2001 a 2002, většinu stanovených úkolů plní nadále. Jedním z nich jsou např. pravidelná statistická vyhodnocování činnosti středisek probační a mediační služby z hlediska jejich zapojení do řešení trestních případů spojených s extremismem. Z dosud zjištěných údajů za uplynulé čtyři roky vyplývá, že střediska probační a mediační služby v oblasti trestné činnosti spojené s extremismem evidují jen minimální počet případů, (asi 0,3 – 0,4 % z celkového počtu nově evidovaných případů). Skutečnost, že je Probační a mediační služba zapojována do řešení případů s touto problematikou v tak malém počtu, je zřejmě zapříčiněna zejména nedostatečnou spoluprací orgánů činných v trestním řízení s probační a mediační službou v této oblasti. Ministerstvo spravedlnosti vytváří podmínky pro zlepšení spolupráce orgánů činných v trestním řízení a Probační a mediační služby tím, že podporuje a koordinuje společné vzdělávací akce, realizuje společné porady předsedů krajských soudů a krajských státních zástupců a zástupců Probační a mediační služby, na kterých je spolupráce těchto institucí dále prohlubována.

57. Probační a mediační služba⁶⁷ podporuje aktivity, které směřují k vytvoření takových probačních programů, které jsou přizpůsobené práci s etnickými menšinami včetně problémů souvisejících s rasismem. Prvním z těchto programů byl projekt Street Law – Právo pro každý den, zaměřený na zvýšení právního vědomí a posílení sociálních dovedností mladistvých pachatelů. Druhým, velmi úspěšně rozvíjejícím se programem je projekt Mentor. Ten je určen klientům probační a mediační služby hlásícím se k romské menšině, kterým vytváří podmínky a

⁶⁵ V roce 2004 bylo v 31 městech (obcích) realizováno 41 projektů vztahujících se k romské komunitě, které byly dotovány částkou 2 919 000 Kč.

⁶⁶ V uplynulých třech letech bylo na 560 projektů vynaloženo přes 50 mil. Kč.

⁶⁷ Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně zajišťuje výkon alternativních trestů. Byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, jako orgán podřízený ministerstvu spravedlnosti. Probační se rozumí vykonávání dohledu nad obviněným, kontrola výkonu alternativních trestů atd., mediací zprostředkování řešení sporu mezi obviněným a poškozeným (s jejich souhlasem).

rovné příležitosti pro úspěšné vykonání jejich alternativního trestu. Podstatou projektu je spolupráce kompetentních pracovníků a orgánů (úřady práce, sociální kurátoři, městské úřady, střediska Probační a mediační služby, věznice) při řešení specifického problémů cílových skupin osob.

58. Vězeňská služba ČR přijala k zajištění účinnější prevence projevů rasismu, xenofobie a intolerance Kodex profesní etiky zaměstnance Vězeňské služby ČR. Tento dokument mimo jiné stanoví jako nepřípustné chování a jednání zaměstnance s projevem jakékoli formy diskriminace.

59. Již v roce 1999 vydalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Metodický pokyn k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance. Plnění úkolů uložených na tomto úseku ředitelům škol kontroluje Česká školní inspekce. Problematiku prevence projevů rasismu, xenofobie a intolerance obsahuje publikace Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení, která popisuje konkrétní problémové situace související se sociálně-patologickými jevy ve školách a školských zařízeních (případy výskytu drog, násilí, šikany) a zásady jejich řešení.⁶⁸ Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008 je dokumentem, který definuje zásady primární prevence resortu školství. K naplňování cílů této strategie přispívají zejména projekty prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, jejichž cílem je napomoci zdravému životnímu stylu a k osvojení si pozitivního sociálního chování u dětí a mládeže.⁶⁹

60. Ministerstvo zahraničních věcí začalo v roce 2003 připravovat návrh Akčního plánu k boji s rasismem. K vytvoření takového plánu vyzývají státy OSN závěrečné dokumenty Evropské a Světové konference proti rasismu. V době vypracování této zprávy byla provedena analýza možností implementace národního akčního plánu proti rasismu. Realizace tohoto plánu se zvažuje, jelikož východiska a cíle v něm obsažené se do určité míry překrývají s již existujícími koncepcemi přijatými ČR pro oblast lidských práv. Z důvodu zamezení duplicity je možné, že dojde k rozšíření stávajících koncepcí namísto vypracování nového dokumentu

61. Ministerstvo obrany v roce 2004 schválilo „Koncepci prevence sociálně nežádoucích jevů na období 2005 – 2009“. Definiuje základní východiska a směry řešení problematiky prevence sociálně nežádoucích jevů v resortu, mezi něž řadí mimo jiné i diskriminaci, rasovou nesnášenlivost, projevy extremismu a terorismus. Jejím hlavním cílem je prevence sociálně nežádoucích jevů. Koncepce má zabezpečit kvalitní výběr, přípravu a vzdělávání vojenských profesionálů k výkonu profese a vytvořit příznivé podmínky pro zdravý životní styl vojenských profesionálů, civilních zaměstnanců resortu a jejich rodinných příslušníků. Koncepce stanovuje konkrétní úkoly, kterými jsou například zabezpečování aktivit ve volném čase, poradenská činnost a diagnostika.

62. V prosinci roku 2002 ministerstvo práce a sociálních věcí vyhlásilo dotační program podpory sociálních služeb zaměřených na sociální práci se skupinami mladých lidí ohrožených rizikem vývoje směrem k extremismu.

⁶⁸ Dokument je zveřejněn na stránkách MŠMT: (<http://www.msmt.cz/DOMEK/default.asp?CAI=2945>).

⁶⁹ Dokument je zveřejněn na stránkách MŠMT: (<http://www.msmt.cz/DOMEK/default.asp?CAI=2945>).

Mezinárodní spolupráce v boji proti extremismu

63. Ve své činnosti pokračovala Pracovní skupina pro boj s extremismem zemí Visegrádské čtyřky a Rakouska, pracující v gesci ministerstva vnitra od února 2002.⁷⁰ Pracovní skupina zabezpečuje vzájemnou informovanost v oblasti extremismu a jeho projevů, vyhodnocování bezpečnostních rizik spjatých s fenoménem extremismu ve středoevropském geopolitickém prostoru, sdílení poznatků a příkladů tzv. good practice a spolupráci expertů zabývajících se danou problematikou na úrovni jednotlivých ministerstev či policejních složek.

64. V roce 2002 byly v rámci této pracovní skupiny zřízeny národní kontaktní body, které byly využity k součinnosti policejních expertů, zaměřené na zajištění bezpečného průběhu summitu NATO, konaného v Praze na podzim téhož roku.⁷¹ V roce 2003 bylo rozhodnuto o další činnosti Pracovní skupiny v rámci EU jako expertní pracovní skupiny na nadnárodní úrovni. Od roku 2004 stanovuje Pracovní skupina každoročně své priority. V roce 2005 jsou jimi: 1. Antisemitismus, 2. Antiglobalismus/Alterglobalismus, 3. Rasistické a extremistické útoky ohrožující azylanty, migranty a zahraniční pracovníky, 4. Zneužívání Internetu a moderních informačních technologií extremistickými skupinami, 5. Islámský extremismus.

65. V závěru roku 2004 uspořádalo ministerstvo vnitra mezinárodní seminář k problematice postihu rasistické, antisemitské a jiné nenávislné propagandy na internetu za účasti expertů ze Spolkové republiky Německo, Španělska, Řecka a Slovenska. Ministerstvo vnitra tak reagovalo na podněty mezinárodních institucí a potřebu hledat řešení ke sledování a potírání tohoto druhu společensky závažné kriminality. Na přípravě tématického zaměření semináře participovaly Bezpečnostní informační služba a Policejní prezídium ČR. Na seminář naváže obdobné setkání, které již bude zaměřeno na užší okruh technicko-bezpečnostních opatření a technologických otázek, zaměřený na předání tzv. good practice.

66. Ve dnech 24. – 26. září 2003 hostilo ministerstvo zahraničních věcí regionální seminář pořádaný úřadem Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, který byl věnován realizaci závěrů Světové konference OSN proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související nesnášenlivosti. Byl koncipován pro skupinu států východní a jižní Evropy (dle regionálního členění OSN). Obsahovou náplň semináře tvořily tři tématické bloky: 1. Práva příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin, 2. Romové: problémy a perspektivy na cestě k rovnosti, 3. Xenofobie. Problematika rasismu a extremismu se ve větší či menší míře promítla do všech částí jednání.⁷²

Vývoj extremistické scény

67. Vývojem a změnami extremistické scény v ČR a v zahraničí se zabývají zpravodajské služby (Bezpečnostní informační služba a Úřad pro zahraniční styky a informace) a Policie ČR. Z jejich poznatků vyplývá, že ve vývoji české extremistické scény nedošlo v letech 2002 – 2005 (první čtvrtletí) k podstatným změnám, nebyly zaznamenány vývojové trendy, které by znamenaly

⁷⁰ Pracovní skupina pro boj s extremismem zemí Visegrádské čtyřky a Rakouska byla ustavena na základě rozhodnutí ministrů vnitra V4 a Rakouska.

⁷¹ Na těchto aktivitách se rovněž podíleli protiextremističtí experti Spolkové republiky Německo.

⁷² Závěry přijaté na semináři jsou zveřejněny na internetových stránkách ministerstva zahraničních věcí (www.mzv.cz).

ohrožení demokratických základů státu extremisty. Nebylo zaznamenáno působení tzv. nebezpečných náboženských sekt či nových náboženských hnutí, nebyly získány poznatky o působení islámských extremistů, rovněž nebyla zjištěna existence nebo činnost extremistických skupin v ozbrojených složkách státu.

68. V Poslanecké sněmovně ani v Senátu Parlamentu ČR nemá zastoupení žádná krajně pravicová politická strana. Ve volbách roku 2002 (jak do Poslanecké sněmovny, tak v obecních a krajských volbách), stejně jako ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004, žádná z politických stran tohoto spektra neuspěla. V české společnosti zůstává jejich význam marginální.

69. V současné době přetrvává nejednotnost a roztržičnost jak pravicově, tak levicově extremistického spektra, zejména pak u anarchoautonomního segmentu scény, a absence vedoucích osobností. Obecně lze stávající situaci charakterizovat útlumem, neaktivitou a ideologickými rozkoly. V důsledku uvedených faktorů nebylo a prozatím ani není reálné spojení více názorových proudů v zastřešení jedním subjektem, a to jak na pravicově, tak levicově extremistické scéně.⁷³ Ultrapravá scéna pokračovala v pořádání koncertů skinheadských hudebních skupin, které měly ovšem přísně soukromý charakter. Jedná se o uzavřenou skupinu, maximálně 250-300 osob, která si pronajme sál za účelem např. oslavy narozenin, případně svatby. Na tyto akce není možno volně přijít, vesměs se jedná o osobní pozvánky. Koncerty také nejsou (až na výjimky) nijak oznamovány, a to ani prostřednictvím Internetu. Jinak se jedná o osobní pozvánku prostřednictvím telefonického rozhovoru či zasláním konkrétní sms. V roce 2003 se konalo asi dvacet těchto koncertů, v roce 2004 přes čtyřicet. V červenci 2005 uspořádalo ministerstvo vnitra kulatý stůl k problematice neonacistických koncertů, kterého se zúčastnili odborníci Policie ČR na extremismus, zástupci bezpečnostní služby, státního zastupitelství, akademické sféry a občanských sdružení. Na základě výsledků tohoto jednání ministr vnitra a policejní prezident zřídili pracovní skupinu, která se bude zabývat přípravou konkrétních kroků k tomu, aby bylo možné postihovat organizování pravicově extremistických koncertů a účast v hudebních skupinách jako projev podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka.

⁷³ Na pravicově extremistické scéně zůstává nejmilitantnějším subjektem neonacistická organizace Národní odpor, na levicově extremistické scéně organizace Antifašistická akce. Národní odpor si nečinil a nečiní „politické ambice“, upřednostňuje tzv. akce na ulici. Jedná se o decentralizovanou organizaci. Přetrvává riziko vzájemných střetů mezi militantními, antifašisticky orientovanými anarchisty a neonacisticky orientovanými příznivci hnutí skinheads.

Článek 5

Práva zvlášť garantovaná Úmluvou

A. Právo na rovné zacházení před soudy a všemi státními orgány, které vykonávají soudnictví

70. V této oblasti nedošlo ve sledovaném období ke změnám týkajícím se ochrany před rasovou diskriminací.

B. Právo na osobní svobodu a bezpečnost a ochranu státem proti násilí a újmě na zdraví

Tabulka č. 10:

Přehled trestných činů s rasovým či etnickým podtextem v letech 2002 – 2004

Trestný čin/rok	2002	2003	2004
Vražda (§ 219 odst. 2 písm. g)	0	0	0
Ublížení na zdraví (§ 221 odst. 2 písm. b)	6	14	9
Těžká újma na zdraví (§ 222 odst. 2 písm. b)	4	7	5
Vydrírání (§ 235 odst. 2 písm. f)	2	1	4
Omezování svobody vyznání (§ 236)	1	0	0
Poškození cizí věci (§ 257 odst.2b)	14	4	4
Genocidium (§ 259)	0	0	0

Tabulka č. 11:

Počty pravomocně odsouzených trestných činů s rasovým podtextem od 1. ledna 2002 do 31. března 2005 (celkem a u pěti nejčastějších trestných činů s rasovým podtextem)

Rok/trestný čin	2002	2003	2004	1. čtvrtletí 2005
Výtržnictví dle § 202 ⁷⁴ trestního zákona	119	91	88	24
Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení dle § 198 trestního zákona	73	55	53	17
Projevování sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka dle § 261 trestního zákona	76	62	42	18
Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 196 trestního zákona	50	59	28	8
Ublížení na zdraví pro rasu nebo příslušnost k etnické skupině dle § 221 trestního zákona	24	21	23	3
Celkem	431	355	319	81
Z toho pod vlivem alkoholu	59	88	47	21

71. V roce 2003 nebyl stíhán žádný policista pro trestný čin s extremistickým podtextem. V roce 2004 bylo podáno celkem 7 podnětů na rasistické či jiné extremistické jednání příslušníků policie, z toho bylo jedno trestní oznámení a 6 stížností. Stíhán a obžalován byl jeden policista, a to pro trestný čin hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (§198 trestního zákona).

⁷⁴ Trestný čin výtržnictví, skutkovou podstatou je hrubá neslušnost nebo výtržnost na veřejnosti přístupném místě, zejména napadením jiného, hanobením historické nebo kulturní památky, hrobu nebo pietního místa, nebo rušením shromáždění nebo obřadu občanů.

72. Ve sledovaném období pokračovala v činnosti Pracovní skupina Rady vlády pro záležitosti romské komunity pro oblast vnitra a Policie ČR. Pracovní skupinu tvoří 25 stálých členů: 14 romských koordinátorů krajských úřadů,⁷⁵ 8 pracovníků ministerstva vnitra a Policie ČR a 3 zástupci Rady vlády pro záležitosti romské komunity. Skupina každoročně spolupracuje na tvorbě Zprávy o problematice extremismu na území ČR, iniciuje diskuse na regionální úrovni s cílem kvalitnějšího soužití majority s minoritami, tzv. kulaté stoly, zabývá se dále problematikou lichvy, prostituce a drog v romské komunitě, rasovou diskriminací při vstupu do restaurací a obdobných prostor, a individuálními kauzami stížností na postup Policie ČR. Ve sledovaném období se jednalo o liknavost Policie ČR při kvalifikování trestných činů s rasovým motivem nebo o stížnosti na neadekvátní postup Policie ČR a její chování.⁷⁶

C. Politická práva, zejména právo účastnit se voleb

73. Právo podílet se na správě věcí veřejných (účastnit se voleb, být volen) je zaručeno Listinou základních práv a svobod všem občanů bez ohledu na jejich rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, víru, náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

74. V roce 2003 byl přijat zákon o volbách do Evropského parlamentu (č. 62/2003 Sb.), který přiznává aktivní i pasivní volební právo kromě občanů ČR a občanům ostatních členských zemí EU.⁷⁷

D. Další občanská práva

Právo svobodného pohybu a výběru bydliště uvnitř hranic státu

75. Evidenci obyvatel (státních občanů ČR, cizinců s povolením k pobytu a cizinců, kterým byl udělen azyl) upravuje zákon o evidenci obyvatel (č. 133/2000 Sb.) Zákon přinesl nové pojetí trvalého pobytu českých státních občanů jako institutu pro formální kontakt mezi orgány veřejné moci a českým státním občanem, které se odrazilo především v tom, že při změně pobytu není český státní občan povinen tuto změnu hlásit a není možné jej postihnout za to, že se nepřihlásil k trvalému pobytu tam, kde se fakticky zdržuje.⁷⁸ Proto byla pro české státní občany zrušena i povinnost se přihlašovat k přechodnému pobytu jako alternativě k pobytu trvalému, tak aby situace formální co nejvíce odpovídala situaci skutečné.

76. Naopak v případě cizinců i nadále ve sledovaném období platilo, že cizinec obecně žádá o povolení pobytu v ČR. Ke změně došlo od 1. května 2004, kdy se ČR stala členem EU, pro

⁷⁵ Jedná se o jedinou oficiální pracovní skupinu, která sdružuje romské koordinátory krajských úřadů.

⁷⁶ V roce 2004 přijala pracovní skupina Plán činnosti na období 2004 – 2005. Součástí plánu jsou i výjezdní zasedání, která jsou organizována do míst, kde se realizují společné programy spolupráce Policie ČR s Romy, ukázkové programy integrace romské komunity nebo do míst, kde se vyskytl nějaký problém a účast skupiny by napomohla k jeho řešení. Plán dále obsahuje tato témata: migrace Romů, práce Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám, diskriminace a rasismus, specifické problémy romské komunity (lichva, sociální vyloučení, drogy), role územní veřejné správy, činnost romských koordinátorů krajských úřadů, práce romských poradců na úrovni obcí s rozšířenou působností, koncepční opatření.

⁷⁷ jsou-li alespoň po dobu 45 dnů vedeni v evidenci obyvatel a při splnění stanovené podmínky věku

⁷⁸ Jedná se o významný rozdíl oproti předchozí právní úpravě, kdy evidenci obyvatel vedla policie, český státní občan měl povinnost hlásit změnu trvalého pobytu do tří dnů.

cizince – státní občany dalšího členského státu EU. Občané dalších členských států EU mohou v ČR pobývat legálně fakticky bez souhlasu orgánů veřejné moci. K pobytu se občané EU přihlašují do 30 dnů pobytu na policii, pokud jejich předpokládaný pobyt bude delší než 30 dnů. Pokud hodlají v ČR pobývat dobu delší než tři měsíce, pak se především z důvodů potřeb každodenního života přihlásí k pobytu. Pokud jsou hlášeni k pobytu tři roky (a splní stanovené podmínky), mohou se přihlásit k trvalému pobytu.⁷⁹ Na rozdíl od všech ostatních cizinců mají při jejich splnění na udělení trvalého pobytu právní nárok. Ostatní cizinci mohou pobývat v ČR buď v režimu přechodného, nebo trvalého pobytu a jsou povinni ohlásit policii svůj pobyt do 3 pracovních dnů po vstupu na území ČR. O povolení pobytu cizincům, kteří nejsou státními občany dalšího členského státu EU, rozhoduje služba cizinecké a pohraniční policie.⁸⁰

Právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země

77. Po vstupu ČR do EU částečně utichl problém emigrace Romů z ČR do zemí EU.⁸¹ Aktuálním problémem v současné době je tzv. vnitrostátní migrace Romů, která je způsobena ve většině případů ekonomickými problémy, a která je příčinou rozrůstající se prostorové segregace romských komunit.⁸² Po vstupu ČR do EU podstatně nestoupl počet Romů odcházejících do jiných zemí EU, nedochází ani k hromadné migraci Romů ze slovenských osad do ČR, přesto migrace sehrává jistou roli při vytváření sociálního napětí.⁸³

78. Ve sledovaném období byla přijata změna (č. 559/2004 Sb.) zákona o cestovních dokladech (č. 329/1999 Sb.), která zavádí nový přestupek českých státních občanů, neoprávněné překročení státní hranice ČR bez platného cestovního dokladu. Za tento přestupek lze uložit pokutu do 10 000 Kč.

Právo na státní občanství

79. Změna zákona o státním občanství,⁸⁴ která platí od 29. října 2003, umožňuje dalším skupinám slovenských státních občanů nabytí českého státního občanství zjednodušeným způsobem – prohlášením, aniž by tyto osoby pozbyly slovenského státního občanství. Po nabytí českého státního občanství prohlášením tak mohou mít dvojí státní občanství následující kategorie

⁷⁹ například že nebudou zátěží pro sociální systém státu, kde se přihlašují k pobytu, protože mají zajištěny prostředky k obživě. V případě občanů EU je pro povolení trvalého pobytu požadována doba pěti let pobytu na území ČR. V taxativně uvedených případech může jít o dobu kratší.

⁸⁰ Pro ostatní cizince platí pro udělení trvalého pobytu obecně doba 10 let pobytu na území ČR. Ve stanovených případech může jít rovněž o dobu kratší (zpravidla 8 let).

⁸¹ Problematika byla podrobně popsána v předchozích periodických zprávách.

⁸² viz článek č. 5

⁸³ Stále dochází k migraci slovenských Romů do ČR, část migrantů se snažila v ČR získat azyl (v roce 2003 požádalo o azyl v ČR 1 055 slovenských občanů, prakticky všichni byli příslušníky romských komunit). Mezinárodní organizace pro migraci zpracovalo Zprávu k Analýze soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území ČR, která jako faktory podporující migraci na Slovensku uvádí nárůst počtu romských osad a jejich rozšiřování, vysokou porodnost, snížení maximální hranice dávek, maximalizaci lichvářských praktik a jejich tolerování ze strany státní správy. V ČR se mezi proemigrační faktory řadí příbuzenská solidarita, zvyšující se počet prostorově segregovaných lokalit s převažujícím romským obyvatelstvem, příležitosti v přístupu k výdělečné činnosti, zajištění přístřeší a výživy v azylových zařízeních.

⁸⁴ Změna zákona č. 40/1993 Sb., o státním občanství, byla provedena zákonem č. 357/2003 Sb.

jednotlivců:

- bývalí čeští státní občané, kteří nabyli slovenské státní občanství udělením od 1. ledna 1994 do 1. září 1999;
- slovenští státní občané, kteří se narodili na území Slovenské republiky po 1. lednu 1975 a ke dni 31. prosince 1992, tj. před dovršením 18 let věku, byli státními občany České a Slovenské Federativní Republiky a současně Slovenské republiky, a jeden z rodičů měl státní občanství České socialistické republiky nebo České republiky a druhý státní občanství Slovenské socialistické republiky nebo Slovenské republiky.

80. Změna zákona o státním občanství také stanovila výjimku z pozbytí českého státního občanství tehdy, pokud český státní občan na vlastní žádost nabude za trvání manželství s cizincem státní občanství státu, jehož je druhý z manželů státním občanem. V těchto případech tedy zůstává české státní občanství zachováno.

81. Co se týče nabývání českého státního občanství dětmi, došlo ke změně procesní způsobilosti dětí ve správním řízení týkajícím se státního občanství a k rozšíření možnosti nabytí českého státního občanství nalezením i fyzickými osobami staršími 15 let.

Právo uzavřít sňatek a zvolit si manžela

82. Ve sledovaném období nedošlo ke změnám týkajícím se ochrany před rasovou diskriminací. Byly projednávány další tři návrhy zákona o registrovaném partnerství osob stejného pohlaví, v současné době projednává Poslanecká sněmovna návrh vypracovaný skupinou poslanců, podle kterého podmínkou vstupu do partnerství je, aby aspoň jedna z osob byla státním občanem ČR.⁸⁵

Vlastnická práva, právo nabývat dědictví

83. Ve sledovaném období nedošlo v oblasti právní úpravy vlastnických práv a práv nabývat dědictví z hlediska ochrany před rasovou diskriminací k žádným změnám.

Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství Právo na svobodu přesvědčení a projevu

84. Ve sledovaném období došlo ke změně zákona o církvích (č. 3/2002 Sb.). Nálezem Ústavního soudu⁸⁶ byla zrušena některá jeho ustanovení. Ústavní soud shledal porušení práva církví a náboženských společností zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech v tom, že evidence církevních právnických osob na ministerstvu kultury byla omezena jen „za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry“. Zrušené ustanovení obsahovalo též vymezení pojmu „církevní právnická osoba“ jako okruh subjektů definovaných podle tohoto zákona ministerstvem kultury. Ústavní soud také zrušil ustanovení o odnětí oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud církev či náboženská společnost nezveřejňuje každoročně výroční zprávu o výkonu zvláštních práv (tj. například právo vyučovat náboženství na státních školách). Ústavní

⁸⁵ Tuto podmínku obsahovaly i návrhy předchozí.

⁸⁶ nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002 publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 4/2003

soud dále shledal protiústavnost v omezeném využití zisků církví a náboženských společností a ve stanovení roční lhůty ode dne účinnosti zákona pro doplnění údajů o evidovaných církevních právnických osobách. V citovaném rozhodnutí Ústavní soud potvrdil, že smyslem registrace není formální vznik církve, ale nabytí právní subjektivity církve, neboť pokud by tomu bylo naopak, znamenalo by to porušení principu nezávislosti církve a státu.

Právo na svobodu shromažďování a sdružování

85. Ve sledovaném období nedošlo ve vztahu ke svobodě shromažďování k žádným legislativním změnám..

86. V oblasti práva sdružovacího nedošlo od podání poslední periodické zprávy k žádným podstatným změnám. Ve sledovaném období ministerstvo vnitra nerozpustilo žádné občanské sdružení. V roce 2002 nebyla odmítnuta žádná registrace sdružení, v roce 2003 jedno sdružení, v roce 2004 čtyři sdružení a od 1. ledna 2005 do 31. března 2005 osmnáct sdružení. Důvodem pro odmítnutí registrace byla v převážné většině případů snaha o sdružování za účelem výdělečné činnosti. Ministerstvo vnitra registrovalo k 31. prosinci 2003 celkově 538 občanských sdružení, které ve svých stanovách deklarují národnostně menšinový program.

E. Hospodářská, sociální a kulturní práva

Právo na práci

Opatření v oblasti legislativní

87. Přístup k práci na základě rovného zacházení bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ je zakotven v novém zákoně o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb).⁸⁷ Na základě nového zákona o zaměstnanosti jsou přijímána opatření na podporu a dosažení rovného zacházení s muži a ženami, s osobami bez ohledu na jejich rasový a etnický původ, s osobami se zdravotním postižením a s dalšími skupinami osob, které mají ztížené postavení na trhu práce, pokud jde o přístup k zaměstnání, rekvalifikaci, přípravu k práci a ke specializovaným rekvalifikačním kurzům, a opatření pro zaměstnávání těchto osob. Zákon o zaměstnanosti věnuje některým skupinám zvýšenou pozornost při zprostředkování zaměstnání.⁸⁸ Úřadu práce⁸⁹ vyplývá ze zákona o zaměstnanosti povinnost nabídnout absolventům vysokých škol a fyzickým osobám do 25 let věku vypracování individuálního akčního plánu směřujícího ke zvýšení možnosti jejich uplatnění na trhu práce, ostatním uchazečům o zaměstnání (do této skupiny patří i fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc) může být vypracování akčního plánu nabídnuto. Obsahem individuálního akčního plánu je zejména stanovení postupu a časového harmonogramu plnění jednotlivých opatření ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce, a to v

⁸⁷ blíže k diskriminaci v přístupu k zaměstnání viz čl. 6

⁸⁸ Ustanovení § 33 odst. 1 písm. h/ zákona č. 435/2004 Sb. zmíněnou skupinu definuje jako "fyzické osoby, které potřebují zvláštní pomoc; těmito osobami se rozumí zejména fyzické osoby, které se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech nebo které v nich žijí, fyzické osoby společensky nepřizpůsobené, fyzické osoby po ukončení výkonu trestu odnětí svobody a fyzické osoby ze sociokulturně znevýhodněného prostředí".

⁸⁹ Úřady práce jsou orgány státní správy, které evidují nezaměstnané, zprostředkovávají zaměstnání, poskytují poradenské a informační služby v oblasti zaměstnávání, vykonávají kontrolní činnost atd.

souladu s dosaženou kvalifikací, možnostmi a schopnostmi uchazeče o zaměstnání. Uchazeč o zaměstnání je povinen poskytnout součinnost při vypracování individuálního akčního plánu a plnit podmínky v něm stanovené. Tato politika je zavedena na úřadech práce od roku 2004. Zákon také rozšířil nástroje aktivní politiky zaměstnanosti se zaměřením na uchazeče o zaměstnání, kterým věnuje zvýšenou pozornost, a na uchazeče zvláště obtížně zaměstnatelné⁹⁰.

88. Kontrolní činnost na základě zákona o zaměstnanosti vykonává ministerstvo práce a sociálních věcí a úřady práce. Tato činnost se zaměřuje na dodržování pracovněprávních předpisů, tedy i na dodržování zákazu diskriminace. Na základě nového zákona o inspekci práce přešla od 1. července 2005 kontrolní pravomoc nad dodržováním povinností vyplývajících z pracovněprávních předpisů upravujících práva a povinnosti v pracovněprávních vztazích⁹¹ na Státní úřad inspekce práce a oblastní inspektoráty práce. V kompetenci všech výše jmenovaných orgánů je kontrola dodržování zákazu diskriminace. Údaje o porušení zákazu diskriminace sleduje ministerstvo práce a sociálních věcí od třetího čtvrtletí roku 2004.

Tabulka č. 12: Porušení zákazů diskriminace z důvodu rasy nebo etnického původu plynoucího z pracovněprávních předpisů zjištěná ministerstvem práce a sociálních věcí

	Zákon o zaměstnanosti	Zákoník práce	Z toho ženy	Celkem
3. čtvrtletí 2004	0	1	1	1
4. čtvrtletí 2004	0	1	1	1
1. čtvrtletí 2005	0	0	0	0

89. Nejvýznamnějším právním předpisem v oblasti pracovněprávních vztahů je zákoník práce (č. 65/1965 Sb.). Jeho změnou (č. 46/2004 Sb.) byl v roce 2004 rozšířen zákaz diskriminace v pracovněprávních vztazích o definici přímé a nepřímé diskriminace, obtěžování a sexuálního obtěžování, dále o výjimky ze zákazu diskriminace a ustanovení o pozitivních opatřeních.⁹² Jak již bylo zmíněno výše (článek 2) touto změnou byly do právního řádu ČR promítnuty požadavky plynoucí ze směrnice ES.

90. Ve sledovaném období byly nově přijaty právní předpisy upravující podmínky vzniku, zániku a výkonu služebního poměru plynoucího ze státní služby (zákon č. 218/2002 Sb.) a služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů (zákon č. 361/2003). Jde o specifickou právní úpravu pracovních vztahů, která obsahuje obdobnou ochranu před diskriminací jako zákoník práce. Obě normy obsahují zákaz diskriminace mj. i na základě rasy a etnického původu, přičemž druhá z nich aplikuje tento zákaz i na přijímací řízení, kdy přijetí uchazeče nesmí být odepřeno na základě jeho rasového nebo etnického původu.⁹³

⁹⁰ Nástroji aktivní politiky zaměstnanosti jsou např. poradenské činnosti, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, rekvalifikace. Obtížně zaměstnatelní uchazeči jsou přednostně zařazováni do programů, které využívají aktivní politiku zaměstnanosti. Jedná se o programy typu MOST pro mladé a Šance pro věkově starší. Tyto programy jsou integrované, tj. pro menšinové i většinové obyvatelstvo, a sestávají se ze čtyř vzájemně propojených modulů – motivace a aktivizace, poradenství, praktická rekvalifikace a dotovaná zaměstnanost.

⁹¹ včetně předpisů upravujících odměňování a bezpečnost a ochranu zdraví při práci

⁹² k ochraně před diskriminací v pracovněprávních vztazích viz čl. 6

⁹³ k základním charakteristikám obou zákonů viz článek 2, k jednotlivým ochraně před diskriminací viz článek 6

91. Změna zákona o vojácích z povolání (č. 221/1999 Sb.) účinná od června 2002 (č. 254/2002 Sb.) zakotvila povinnost služebních orgánů zajišťovat rovné zacházení se všemi uchazeči o povolání do služebního poměru, bez ohledu mj. na jejich rasový nebo etnický původ.⁹⁴

Nelegislativní opatření na podporu zaměstnanosti

92. Vláda ČR v červenci 2004 schválila Národní akční plán zaměstnanosti na léta 2004 - 2006. Dokument prezentuje cíle a realizaci národní politiky zaměstnanosti ve střednědobém horizontu do roku 2006, reaguje na obecná a specifická doporučení Evropská komise k politice zaměstnanosti, v souladu s Hlavními směry zaměstnanosti (Employment Guidelines) Evropské komise. Dokument střednědobého charakteru obsahuje řadu opatření zaměřených na integraci znevýhodněných osob do trhu práce, na podporu boje proti jejich diskriminaci, na zvýšení úrovně sociálního začleňování, na zvýšení míry zaměstnanosti a na zlepšení udržitelnosti systémů sociální ochrany. V únoru 2005 vláda přijala tzv. Harmonogram institucionálního, věcného a časového zabezpečení Národního akčního plánu zaměstnanosti na léta 2005-2006, který konkrétně vymezil časové a věcné schéma realizace opatření přijatých v Národním akčním plánu zaměstnanosti.

93. Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovalo v listopadu 2004 operační program Rozvoj lidských zdrojů.⁹⁵ Program si klade za cíl například zvýšit podíl dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů o zaměstnání zařazených do programů aktivní politiky zaměstnanosti a posílit aktivní politiku zaměstnanosti při zaměstnávání uchazečů a zájemců o zaměstnání. Cílem programu je, aby se v roce 2006 účastnilo některého aktivního opatření 20 % dlouhodobě nezaměstnaných, zejména formou účasti v poradenských aktivitách, na školeních a v rekvalifikačních programech, v odborné praxi, zařazením na krátkodobá pracovní místa a dalšími opatřeními na podporu zaměstnatelnosti.

94. Ministerstvo práce a sociálních věcí zaměří aplikaci programů zaměstnanosti⁹⁶ na lokální úrovni na uchazeče o zaměstnání z odlišného kulturního prostředí, zejména na příslušníky romských komunit, na azylanty a cizince s trvalým pobytem v ČR.⁹⁷ Pracovníci služeb zaměstnanosti a pracovníci spolupracujících organizací v oblasti rasové diskriminace na trhu práce získají v rámci vzdělávání zkušenosti pro práci se zvláště obtížně umístitelnými uchazeči o zaměstnání a příslušníky romských komunit.

95. V prosinci 2004 vyzvalo ministerstvo práce a sociálních věcí k předkládání projektů na základě nadregionálního grantového programu k opatření "Integrace specifických skupin obyvatelstva ohrožených sociálním vyloučením",⁹⁸ které je v oblasti zaměstnanosti zaměřeno na

⁹⁴ podrobněji viz článek 2

⁹⁵ viz http://www.esfcr.cz/files/clanky/5630/oprlz_cz.pdf. Dokument vypracovalo ministerstvo práce a sociálních věcí v listopadu 2004. V období 2004 – 2006 bude program spolufinancován Evropským sociálním fondem.

⁹⁶ Zejména se jedná o poradenskou činnost a sestavování Individuálních akčních plánů zaměstnanosti, rekvalifikaci.

⁹⁷ Jedná se například o kurzy českého jazyka pro zvýšení adaptability cizinců.

⁹⁸ Celkem bylo zaregistrováno 97 projektů – žádostí o grantovou podporu (celková požadovaná částka cca 710 mil. Kč). Projektů, zabývajících se romskou nebo převážně romskou problematikou, je do věcného hodnocení předáváno 21 a celková částka požadovaná na jejich realizaci činí cca 160 mil. Kč. V současné době probíhá věcné hodnocení žádostí.

následující cílové skupiny: osoby sociálně vyloučené nebo ohrožené sociálním vyloučením z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti způsobené nízkým vzděláním nebo absencí vzdělání, nízkou úrovní kvalifikace, věkem, zdravotním a duševním postižením, příslušností k odlišnému sociokulturnímu prostředí nebo dlouhodobou péčí o závislého člena rodiny, mládež žijící ve znevýhodněném sociálním prostředí nebo v odlišném sociálním a kulturním prostředí.

96. V rámci Monitorovacího výboru Operačního programu rozvoje lidských zdrojů byla ustavena Pracovní skupina pro záležitosti romských komunit, jejímž cílem je zejména monitorování prováděné pomoci a použitých prostředků v sociálně vyloučených komunitách. Pracovní skupina předkládá monitorovacímu výboru návrhy a doporučení, které jsou výsledkem její činnosti. První schůzka pracovní skupiny se uskutečnila v dubnu 2005.

97. V letech 2001 - 2004 realizovala ČR programy podpory malého a středního podnikání⁹⁹ a v rámci těchto programů doplňkový program SPECIAL, který byl určen na podporu podnikatelů vytvářejících pracovní místa pro občany z problémových skupin obyvatelstva a umožňoval poskytnout dotaci na každého takového nově přijatého zaměstnance. V rámci tohoto programu bylo v letech 2001 - 2004 vytvořeno celkem 1013 pracovních míst, objem podpor činil celkem 155,4 mil. Kč.

Monitoring pracovní inzerce

98. Významnou roli při prosazování rovných příležitostí bez ohledu na rasový nebo etnický původ mají aktivity nevládního sektoru. V období od 1. února 2005 do 31. března 2005 prováděla nevládní nezisková organizace Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, zabývající se ochranou lidských práv, monitoring pracovní inzerce se zaměřením na otázku, zda tato inzerce obsahuje diskriminační charakteristiky.¹⁰⁰ Zvláštní důraz byl kladen na posuzování oprávněnosti účelu zaměstnavateli kladených požadavků na uchazeče o nabízenou pozici.¹⁰¹ Za diskriminační důvod, v jehož uplatňování lze spatřovat porušení zásady rovného zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu či etnický původ v přístupu k zaměstnání (i když pouze nepřímo), lze považovat požadavek na „čistý výpis z rejstříku trestů“. V inzerci úřadů práce byl požadavek čistého trestního rejstříku nejčastějším diskriminačním důvodem (93 % inzerátů). Tento požadavek byl hodnocen jako diskriminační pouze v případech, kdy byl shledán nepřiměřeným (zjevně neoprávněným) vzhledem k nabízené práci. Velmi často se například vyskytoval u nabídek práce pomocných a nekvalifikovaných pracovníků, což jsou pracovní místa, na která se příslušníci romského etnika hlásí nejčastěji. Požadavek „čistého“ trestního rejstříku se v tištěné inzerci nevyskytoval tak často, jako v inzerci zveřejněné prostřednictvím úřadů práce (pouze 15 % inzerátů).

⁹⁹ usnesení vlády ze dne 11. prosince 2000 č. 1257 (<http://vladce.vlada.cz/apac/www.htm>)

¹⁰⁰ Z jednotlivých diskriminačních důvodů se sledovalo zejména pohlaví, sexuální orientace, rasový nebo etnický původ, národnost, státní občanství, sociální původ, majetek, rod, jazyk, zdravotní stav, věk, náboženství či víra, manželský či rodinný stav nebo povinnosti k rodině, politické či jiné smýšlení, členství a činnost v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů.

¹⁰¹ Inzerce byla čerpána ze dvou základních zdrojů, jednak z nabídky volných pracovních míst umístěné na webových stránkách úřadů práce, a jednak z inzertních příloh zaměřených na pracovní tematiku v tištěných periodikách. Tyto zdroje byly sledovány také s ohledem na regionální uspořádání, kdy nabídka volných pracovních míst nabízených úřady práce byla monitorována v Praze, Ostravě, Děčíně a Ústí nad Labem. Ve sledovaném období bylo do výzkumu zahrnuto celkem 21 732 inzerátů, z toho 17 713 pocházelo z nabídky výše uvedených úřadů práce a 4 019 z tištěných periodik.

Monitoring diskriminace v přístupu k zaměstnání

99. Nevládní neziskové organizace monitorují také případnou diskriminaci v přístupu k zaměstnání, a to obdobným způsobem jako diskriminaci spotřebitele, prostřednictvím tzv. testingů. Ve sledovaném období byla na základě výsledků testingu podána ve třech případech žaloba na ochranu osobnosti, kterou se žalovaná osoba (romského původu) domáhala morálního zadostiučinění a náhrady nemajetkové újmy v penězích. V jednom případě, kdy se romská žadatelka přišla ucházet o práci v závodní kuchyni, kam byla doporučena úřadem práce, pracovnice této provozovny pověřená přijímáním zaměstnanců zdůvodnila nepřijetí uchazečky jejím romským původem a tuto skutečnost také písemně zaznamenala do doporučení od úřadu práce. Navíc se v regionálním tisku dopustila vyjádření, které bylo způsobilé poškodit lidskou důstojnost uchazečky. Ještě před prvním soudním jednáním v této věci byl z popudu žalované majitelky závodní kuchyně uzavřen smír a zaplacená nemajetková újma v penězích ve výši 200 000 Kč. Další dva případy rasové diskriminace v přístupu k zaměstnání byly rozhodnuty ve prospěch žalobkyň.

Právo zakládat odborové organizace a stát se jejich členem

100. Ve sledovaném období nedošlo v této oblasti z hlediska práva na ochranu před rasovou diskriminací ke změnám.

Právo na bydlení

101. Ve sledovaném období nedošlo v právní úpravě bydlení týkající se ochrany před diskriminací ke změnám. Právní předpisy upravující bydlení stále neobsahují nediskriminační ustanovení, a to ani ustanovení deklaratorního charakteru. Zákaz diskriminace není nadále explicitně stanoven ani v předpisech upravujících pronajímání, privatizaci či prodej obecních bytů.¹⁰²

102. Jelikož v českém právním řádu doposud chybí definice práva na bydlení, lze v souvislosti s mezinárodněprávními závazky státu¹⁰³ hovořit pouze o právu na přiměřené bydlení. Přetrvávajícím problémem v ČR je kolize tohoto práva s právem vlastnickým. Typickým příkladem tohoto střetu je situace, kdy sociálně slabá osoba (mnohdy romského původu) bydlí buď na základě nájemní smlouvy uzavřené ústní formou, nebo bez nájemní smlouvy vůbec, několik let v bytě s hygienicky nevyhovujícími podmínkami a za užívání tohoto bytu buď neplatí vůbec, nebo pouze minimálně. Vlastníci těchto bytů často podávají žaloby na vyklizení bytu bez bytové náhrady z důvodu jeho užívání bez právního důvodu a prvoinstanční soud jim v důsledku velmi nízkého právního povědomí nájemců mnohdy vyhoví. Konstantní judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu však tuto kolizi řeší ve většině případů ve prospěch práva na přiměřené bydlení, přičemž zpravidla argumentuje tím, že opačný postup by byl v rozporu s dobrými mravy dle občanského zákoníku.

¹⁰² zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, vyhláška ministerstva financí č. 85/1997 Sb., o nájemném z bytů pořízených v družstevní bytové výstavbě, zákon č. 128/2000 Sb., o obcích

¹⁰³ Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech

103. V ČR činí podíl obyvatel, kteří bydlí v nájemních bytech 46%. Jedná se buď o byty ve vlastnictví obce, nebo o byty ve vlastnictví soukromých majitelů. 47 % bytů je užíváno vlastníkem domu či bytu, 17 % představuje družstevní bydlení, 29 % tvoří nájemní byty; z tohoto počtu 17 % činí byty obecní, které jsou často privatizovány. Hospodaření s byty ve vlastnictví obce patří na základě zákona o obcích do jejich samostatné působnosti, což jim umožňuje vydávat pravidla regulující hospodaření s těmito byty, zejména ve vztahu přístupu k tomuto druhu bydlení. Postavení obce se často vyznačuje nepoměrem mezi rozsahem práv a povinností v této oblasti – právu jednostranného stanovení pravidel hospodaření s těmito byty v praxi neodpovídá jednoznačná povinnost respektovat zásadu rovného zacházení. Žádosti o přidělení obecního bytu jsou tak vyhodnocovány na základě bodového systému, který privileguje osoby se zajištěným příjmem, oproti např. osobě, která v minulosti sdílela byt s neplatičem, a to i v případě, že se v té době jednalo o osobu nezletilou.¹⁰⁴ Přestože stanovení pravidel pro rozhodování o uzavření smluv k obecním bytům náleží do samostatné působnosti obcí, neměly by obsahovat takové podmínky, které mnohdy nesou skrytě diskriminační prvky.

104. Lze se rovněž setkat s případy, kdy žádost o pronájem obecního bytu nejenže není projednána, ale není ani přijata, ačkoliv podle zákona o obcích (č. 128/2002 Sb.) má každý právo na projednání záležitosti v oblasti samostatné působnosti. Právo na projednání věci orgány obce však lze považovat za nezpochybnitelné. Každá žádost o pronájem obecního bytu má být posouzena. Přestože právní úprava nezná institut „fiktivního“ bydliště, bývá často odmítnuto samotné přijetí žádosti o byt právě s odkazem na to, že trvalý pobyt osoby v obci je pouze fiktivní.¹⁰⁵

105. Přestože je popsáné jednání obcí velmi problematické, je podle zákona o obcích možné. Obce oponují právem obce na samosprávu v hospodaření s majetkem obce. Je proto žádoucí, aby ČR vytvořila účinné mechanismy, jak sociálně necitlivým postupům měst a obcí při zajišťování bytových potřeb zabránit či předcházet.

106. Dne 1. ledna 2003 vstoupila v účinnost změna zákona o obcích, která vyloučila z dozoru nad jejich samostatnou působností mimo jiné občanskoprávní věci.¹⁰⁶ Krajské úřady pak při výkonu dozoru postupují tak, že jednání obce při uzavírání nájemních smluv, a to včetně pravidel pro rozhodování o uzavření nájemních smluv k obecním bytům, není možno dozorovat. Dozor krajských úřadů, popř. ministerstva vnitra je tudíž v oblastech, kdy obec jedná v samostatné působnosti, omezen prakticky na pouhé přezkoumání skutečnosti, zda obec nejednala v rozporu se zákonem nebo jiným právním předpisem. Dozorová činnost krajských úřadů a ministerstva vnitra se v poslední době projevila jako přínosná v tom smyslu, že například požadavek předložení výpisu z rejstříku trestů k žádosti o obecní byt, je již považován těmito dozorovými

¹⁰⁴ Pokud bychom na základě výše uvedených kritérií konstruovali ideálního žadatele o obecní byt, jednalo by se o zaměstnaný, netrestaný manželský pár s dlouhotrvajícím trvalým pobytem na území obce s menším počtem dětí.

¹⁰⁵ Jednou z podmínek žádosti o obecní byt bývá podmínka hlášeného trvalého pobytu v obci.

¹⁰⁶ Zákon č. 313/2002 Sb., kterým se mění zákon o obcích, stanoví (§ 124a odst. 1), že je-li usnesení, rozhodnutí nebo opatření orgánu obce v samostatné působnosti v rozporu se zákonem nebo jiným právním předpisem, vyzve krajský úřad obec ke zjednání nápravy. Nejednala-li obec nápravu, navrhne krajský úřad ministerstvu vnitra pozastavení platnosti takového usnesení, rozhodnutí nebo opatření orgánu obce v samostatné působnosti. Dále rozhoduje Ústavní soud, který buď usnesení, rozhodnutí nebo jiného opatření orgánu obce zruší nebo naopak zamítne návrh na zrušení a rozhodnutí ministerstva vnitra o pozastavení výkonu usnesení, rozhodnutí nebo jiného opatření. Tato ustanovení se nepoužijí v případech porušení právních předpisů občanského, obchodního a pracovního práva.

orgány za rozporný se zákonem.

107. Nedostatky týkající se ochrany nájemního vztahu, jakožto součásti práva na přiměřené bydlení, můžeme spatřovat v situacích tzv. privatizace bytového fondu v majetku obce, který je obýván sociálně slabšími jednotlivci. V praxi se jedná o případy, kdy obec prodává bytový fond jiné osobě, čímž dojde ke změně v osobě pronajímatele. Tato změna sice dle občanského zákoníku (č. 40/1964 Sb.) nemůže mít žádný vliv na platnost nájemních smluv uzavřených s původním pronajímatelem (zpravidla na dobu neurčitou), neboť nový vlastník přebírá veškerá práva a povinnosti vlastníka původního, nicméně jsou velice časté případy, kdy nový vlastník nemovitosti nutí nájemce k výpovědi původní nájemní smlouvy a k podpisu smlouvy nové, tentokrát na dobu určitou, aniž by jim dal prostor si novou smlouvu podrobněji prostudovat. Nájemce tuto skutečnost často zjistí až v okamžiku uplynutí doby platnosti smlouvy, kdy je kontaktován pronajímatelem s tím, že byt musí vyklidit. Motivací nového vlastníka k tomuto jednání je snaha o co nejrychlejší vystěhování původních nájemců (platicích regulované nájemné) a pronájem nemovitosti za nájemné tržní, několikanásobně vyšší. Přitom nájemce, který má uzavřenou nájemní smlouvu na dobu určitou, nemá dle občanského zákoníku nárok na bytovou náhradu.

108. V roce 2004 zadalo ministerstvo pro místní rozvoj řešení výzkumu s názvem „Právní aspekty postavení obcí v oblasti bydlení“. V rámci tohoto výzkumu bude provedena právní analýza samostatné působnosti obcí v oblasti bydlení, která by měla poskytnout jednak podklady pro určení optimálních práv a povinností obcí v oblasti bytové politiky pro právní úpravu zákona o obcích a jednak posouzení možností, které tato právní úprava nabízí pro realizaci státní bytové politiky na lokální úrovni, zejména ve vztahu k nejpotřebnější cílové skupině – sociálně slabým a ohroženým domácnostem, skupinám osob ohroženým diskriminací.

109. Odstranění diskriminace v oblasti bydlení zahrnuje také otázku nájemného z bytu. Doposud se nepodařilo přijmout zákon, který by reagoval na nálezy Ústavního soudu týkající se úpravy výše nájemného z bytů. ČR tak stále nemá předpis, který by tuto oblast upravoval. Dosavadní vyhlášky a cenové výměry ministerstva financí, které se snažily tuto problematiku řešit, byly Ústavním soudem postupně rušeny. Nařízení vlády které stanovilo zákaz zvyšování nájemného z bytů na dobu tří měsíců,¹⁰⁷ zrušil Ústavní soud dne 19. března 2003.¹⁰⁸ Stejně jako v předchozích případech znovu došlo k úpravě výše nájemného z bytu formou podzákonného předpisu, vydaného nad rámec zákonného zmocnění. Ústavní soud konstatoval, že toto poslední nařízení vlády, je také v rozporu s ústavním pořádkem a mezinárodními závazky ČR.¹⁰⁹

110. V současné době je připravována podstatná reforma v sektoru nájemního bydlení, a to postupným uvolněním dosud regulovaných nájmů, která by měla být ukončena do roku 2012.¹¹⁰

¹⁰⁷ nařízení vlády č. 567/2002 Sb., kterým se stanoví cenové moratorium nájemného z bytů

¹⁰⁸ nález Ústavního soudu č. 84/2003 Sb., o zrušení nařízení vlády č. 567/2002 Sb.

¹⁰⁹ Podle nálezu Ústavního soudu byla porušena ustanovení Listiny a Ústavy týkající se uplatňování státní moci jen v případech a v mezích stanovených zákonem, ustanovení zakotvující rovnost všech osob, ustanovení týkající se zásady, aby zákonná omezení práv a svobod platila stejně pro všechny případy, zákaz zneužití omezení práv a svobod k jiným účelům, než pro které byla stanovena, právo na vlastnictví a zásada ochrany majetku ve spojení se zásadou zákazu diskriminace (čl. 1 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách ve spojení s jejím čl. 14).

¹¹⁰ Vládní návrh zákona o jednostranném zvyšování nájemného z bytů, Poslanecká sněmovna, tisk 1059/0.

Současně je připravována jako součást širší sociální reformy podstatná změna podpory bydlení pro občany s nižšími příjmy - náklady na bydlení nebudou zahrnuty do částky ani existenčního životního minima, ale pomoc společnosti při hrazení nákladů na bydlení bude řešena dvěma dávkami, příspěvkem na bydlení podle navrhovaného novelizovaného znění zákona o státní sociální podpoře (č. 117/1995 Sb.),¹¹¹ a doplatkem na bydlení podle vládního návrhu zákona o pomoci v hmotné nouzi.¹¹² Příslušné návrhy zákona o pomoci v hmotné nouzi byly předloženy do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v červenci 2005.

Nelegislativní opatření na podporu bydlení

111. V roce 2004 pokračovala realizace dvou programů na podporu bydlení zaměřených na domácnosti, které se nemohou finančně podílet na pořízení bytu, případně jsou ještě navíc znevýhodněné ze zdravotních či dalších důvodů. Jedná se o Program podpory výstavby nájemních bytů a technické infrastruktury pro rok 2004 a Program výstavby podporovaných bytů. Cílem Programu podpory výstavby nájemních bytů a technické infrastruktury je výstavba nájemních bytů ve vlastnictví obcí, které jsou určené pro příjmově vymezené skupiny domácností, u nichž lze předpokládat, že nejsou schopné finančně participovat na pořízení bydlení. Program jednoznačně slouží pro výstavbu nájemních bytů pro sociálně slabší rodiny. Za stejných podmínek je poskytována dotace na výstavbu nájemních bytů pro nízkopříjmové domácnosti také ze Státního fondu rozvoje bydlení.¹¹³

112. Cílem Programu výstavby podporovaných bytů je výstavba nájemních bytů ve vlastnictví obcí nebo dobrovolných svazků obcí pro osoby, které jsou znevýhodněny v přístupu k bydlení nejen příjmově, ale také z dalších důvodů (např. zdravotní stav, věk, nepříznivé sociální či životní okolnosti atd.) a jsou tak ve větší míře ohroženy sociálním vyloučením. Podmínky programu kromě jiného zavazují obce jako příjemce dotace k tomu, aby v podporovaných bytech postavených se státní dotací zajistily kromě bydlení samotného také poskytování sociálních služeb, které podpoří integraci osob ohrožených sociálním vyloučením.¹¹⁴

113. Zvláštní program na podporu bydlení azylantů uskutečňuje ministerstvo vnitra. V letech 2002 – 2005 poskytlo ministerstvo vnitra na bydlení azylantů finanční prostředky přesahující 27 mil. Kč.

Specifika romských enkláv

114. Na mnoha místech ČR existují romské enklávy, které vznikaly v průběhu několika

¹¹¹ Vládní návrh zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu a zákona o pomoci v hmotné nouzi. Poslanecká sněmovna, tisk 1065/0.

¹¹² Vládní návrh zákona o pomoci v hmotné nouzi. Poslanecká sněmovna, tisk 1063/0.

¹¹³ V roce 2004 bylo rozděleno celkem 285 mil. Kč na 877 bytů, v roce 2005 je v kapitole ministerstva pro místní rozvoj na podporu výstavby nájemních bytů určeno 483 mil. Kč.

¹¹⁴ Program je zaměřený na dvě základní cílové skupiny, z nichž jednou jsou osoby se sníženou soběstačností způsobenou zdravotním stavem či vysokým věkem, a druhou jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením, jehož příčinou mohou být různé sociální handicap, jako např. absence rodinného zázemí u dětí opouštějících ústavní výchovu, konfliktní způsob života, příslušnost k minoritní skupině apod. V roce 2004 bylo rozděleno 201 mil. Kč na výstavbu 824 podporovaných bytů. V roce 2005 je v kapitole ministerstva pro místní rozvoj vyčleněna částka 500 mil. Kč.

desítek let kombinací několika způsobů kumulace romského obyvatelstva. Sociální problémy, se kterými se potýká naprostá většina obyvatel žijících v těchto lokalitách (zadluženost, nezaměstnanost), ovlivňují životní prostředí i společné soužití Romů i ostatních obyvatel. Vzhledem k tomu, že obce nebo městské části nemají žádné sociální bydlení, které by mohly v případě bytové krize nabídnout rodině, končí tyto případy až soudním rozhodnutím o odebrání dětí z rodinné péče. Příslušníci těchto komunit mají většinou ztížený přístup k institucionální pomoci. Romské rodiny v těchto komunitách mívají nejnižší příjmy, dospělí bývají dlouhodobě nezaměstnaní, jsou závislí na dávkách státní sociální podpory a sociální péče. Děti z těchto komunit nadále navštěvují speciální školy, resp. třídy se speciálním vzdělávacím programem. V ČR se tento trend (stěhovat Romy do vyčleněných sídelních jednotek – ghett) stal trendem dlouhodobým

115. Příkladem dobré praxe na místní úrovni je „Návrh řešení lokální kumulace obyvatel příslušejících k romské etnické skupině v lokalitách na území Moravskoslezského kraje“, který obsahuje konkrétní možnosti řešení vzniklé situace. Program podporovaného bydlení zahrnuje program „Oddlužené bydlení“ (zastupitelstvo města promine dlužné částky na nájemném, pokud uzná dluh, dohodne se na splátkovém kalendáři, platí řádné nájemné a odpracuje dohodnutý počet hodin), program „Podporované bydlení“ (podpora obyvatel romských enkláv, kteří prokáží snahu bydlet jinde a jinak) a program „Krizové bydlení“ (vybudování zachytného sociálního bydlení pro obyvatele romských enkláv, kteří z různých důvodů nemohou a nechtějí žít jinak).

Vyjádření k Závěrečnému doporučení č. 13

116. V současné době probíhá příprava rekodifikace občanského zákoníku, která by měla, mimo jiné, odstranit nevyhovující úpravu občanskoprávních norem v oblasti nájemních vztahů. Ještě před přijetím nového občanského zákoníku by ke zlepšení situace mohl přispět vládní návrh novely občanského zákoníku,¹¹⁵ který obsahuje změny týkající se zejména přechodu nájmu bytu, výpovědi nájmu bytu a souvisejících otázek. Změna rozšiřuje možnost poskytnutí přístřeší i na výpovědní důvod neplacení nájemného nebo úhrad za plnění spojená s užíváním bytu.

117. V průběhu roku 2006 připraví ministerstvo pro místní rozvoj příručku, která by velmi jednoduchou formou nasměrovala osoby, které se z jakýchkoliv důvodů dostanou do tísnivé situace v souvislosti s bydlením (nedostatek financí, nová nájemní smlouva, nový majitel bytu). Příručka by měla poskytnout jednoduchý recept pro prevenci ztráty bydlení.¹¹⁶

118. V roce 2005 připravuje ministerstvo pro místní rozvoj změnu nařízení vlády o použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou bytů pro

¹¹⁵ Vláda návrh schválila usnesením dne 13. července 2005 č. 876 (viz <http://vladce.vlada.cz/apac/www.htm>).

¹¹⁶ Ministerstvo pro místní rozvoj dále poskytuje finanční podporu nestátním neziskovým organizacím, které zajišťují bezplatné poradenství klientům v oblasti bydlení. Kromě toho v současné době ministerstvo pro místní rozvoj připravuje Národní rozvojový plán, dokument, z něhož bude vycházet financování ze strukturálních fondů EU v letech 2007 – 2013. Při vyjednávání o tomto novém programovacím období bude ministerstvo usilovat o co nejvyšší procentuální zastoupení investičních dotací tak, aby ze strukturálních fondů bylo možno financovat i bytovou výstavbu v rámci specifických projektů, které mají širší cíle a jsou jednoznačně zaměřeny na sociální inkluzi.

příjmově vymezené osoby (č. 146/2003 Sb.). Změna nařízení by měla přinést sjednocení podmínek s programem ministerstva na výstavbu nájemních bytů a rovněž by měla zajistit zvýšení nabídky nájemních bytů pro osoby, jimž byl udělen azyl.

Výzkumné projekty věnované romské problematice

119. Výzkum romské problematiky je průběžně zařazován mezi důležité výzkumné úkoly, jejichž zadavatelem je ministerstvo práce a sociálních věcí. V posledních třech letech byly realizovány tři výzkumné projekty, zaměřené na problematiku sociálně ekonomické situace Romů v ČR.

120. V roce 2003 byl ukončen dvouletý výzkumný projekt Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v ČR s návrhy na opatření.¹¹⁷ Výzkum analyzoval demografické, sociální ekonomické, politické i další aspekty života romských komunit. Zaměřil se zejména na faktory vertikální sociální mobility, na politiku obcí v této oblasti a aktuální otázky sociální práce v romských komunitách. Přinesl mimo jiné poznatky o problematice romství jako znevýhodňujícím faktoru a další. V závěrech poukázal na potřebu redefinice politiky v této oblasti, oddělení finančních toků na sociální podporu v této oblasti, na problematičnost stávající praxe podpory jednotlivých projektů a na potřebu výzkumu v této oblasti.

121. V roce 2003 byla jako výsledek realizovaného výzkumu publikována zpráva Hodnocení programů zaměřených na snižování rizika sociálního vyloučení romské komunity.¹¹⁸ Část výzkumu byla zaměřena na popis vládní politiky inkluze romské komunity, vymezení dimenzí sociální exkluze obecně, na charakteristiku podoby sociální exkluze romské komunity v české společnosti a na vytvoření typologie projektů.

122. V roce 2004 byl ukončen projekt Dlouhodobý stacionární terénní výzkum sociálně vyloučených romských komunit.¹¹⁹ Cílem projektu trvajícího 1,5 roku bylo na základě aktuálních antropologických a sociologických konceptuálních trendů vypracovat a na sedmi vybraných lokalitách pilotně ověřit analytický model, který by umožnil interpretovat prostředí sociálně vyloučených enkláv v ČR, a to z hlediska životních strategií uplatňovaných v situaci sociálního vyloučení, z hlediska vnějších faktorů, které se na vytváření a udržování sociálně vyloučených enkláv podílí, z hlediska procesů sociokulturní a z hlediska možností překonávat současné dezintegrující tendence a přispívat k sociální soudržnosti.

123. Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s kanceláří Rady vlády pro záležitosti romské komunity připravilo projekt Analýza sociálně vyloučených romských komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Jeho hlavním cílem je získání relevantních a aktuálních informací tak, aby bylo možné stanovit vhodné nástroje pro řešení daného problému prostřednictvím evropských strukturálních fondů v období 2007 - 2013 a správně vyčlenit typy podporovatelných oblastí.

¹¹⁷ Projekt HS 91/02 byl realizován v rámci účelové dotace v roce 2002 – 2003 Socioklubem Praha (<http://www.socioklub.cz/studia.php>).

¹¹⁸ Projekt realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ÚPSV, výzkumné centrum Brno, (<http://www.vupsv.cz/an138.html>).

¹¹⁹ Projekt HS 108/03 byl realizován Západočeskou univerzitou Plzeň v rámci účelové dotace v roce 2003-2004.

124. Ministerstvo práce a sociálních věcí dále připravuje projekt, jenž si klade za cíl nastavení efektivního systému terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách. Projekt se zaměřuje na rozvoj terénní sociální práce a podporu zaměstnanců veřejné správy, kterých se poskytování tohoto typu sociální služby týká. Jde zejména o zajištění specializačního vzdělávání a supervize terénních sociálních pracovníků včetně stanovení práv a povinností těchto pracovníků i jejich nadřazených pro výkon této agendy, ale také stanovení kompetencí a prohloubení komunikace s těmi, kteří zajišťují koordinační činnost v otázkách romské integrace a prosazování zájmů romské komunity.¹²⁰

Monitoring diskriminace v přístupu k bydlení

125. V roce 2003 byl zaznamenán případ diskriminace v bydlení, kdy byla podána úspěšná žaloba na ochranu osobnosti. Romská žena žádala o poskytnutí ubytování v ubytovně, kde byla odmítnuta s tím, že žádné ubytovací kapacity nejsou k dispozici. Dalším zájemcům (neromského původu), kteří se o možnost poskytnutí ubytování ucházeli krátce po jejím odchodu, bylo ubytování bez problémů poskytnuto. Žalobou na ochranu osobnosti se žena romského původu domáhala náhrady nemajetkové újmy v penězích, neboť byla vystavena méně příznivému odlišnému zacházení, ke kterému neexistovalo přijatelné ospravedlnění. Soud uznal, že šlo o diskriminaci a uložil společnosti, která se diskriminace dopustila, povinnost omluvit se žalobkyni a nahradit jí nemajetkovou újmu v penězích ve výši 10 000 Kč.

Právo na ochranu zdraví, léčebnou péči, sociální zabezpečení a sociální služby

Údajná nucená sterilizace romských žen

126. V únoru roku 2004 se na veřejného ochránce práv obrátilo Evropské středisko pro práva Romů¹²¹ a vyslovilo podezření, že v ČR v průběhu 90. let došlo k nuceným sterilizacím romských žen, přitom uvedlo asi 10 konkrétních případů.¹²² V září 2004 podalo 10 romských žen prostřednictvím nevládní neziskové organizace podnět veřejnému ochránci práv k prošetření postupu některých zdravotnických zařízení, v nichž tyto ženy podstoupily v 90. letech sterilizaci, neboť tyto ženy uváděly, že zákrok byl proveden bez jejich vědomí, tzn. bez jejich informovaného souhlasu, nebo byl tento souhlas vyžadován a udělen v situaci, kdy nemohly plně posoudit jeho dosah. V průběhu roku 2005 se počet stěžovatelek zvýšil na 78.¹²³ Většinou se jedná o příslušnice romské komunity, se stížnostmi je tudíž spojen i poukaz na to, že provedení sterilizace je projevem snahy o regulaci porodnosti, která spočívá na rasistických předsudcích.

¹²⁰ Význam tohoto projektu byl podpořen skutečností, že v rámci programu Peer Review, který je jednou z aktivit Akčního programu Společenství na potírání sociálního vyloučení Evropské komise, byla v květnu 2005 členskými státy EU vybrána terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách jako jeden ze 4 příkladů dobré praxe.

¹²¹ mezinárodní nevládní organizace zabývající se bojem za práva lidská práva, zejména práva Romů – viz www.errc.org

¹²² blíže viz <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2228> – v anglickém jazyce

¹²³ údaj z druhého čtvrtletí roku 2005

127. Veřejný ochránce práv postoupil tyto stížnosti ministerstvu zdravotnictví, s tím, že proces vyřizování stížností bude sledovat a po skončení procesu postup ministerstva zdravotnictví vyhodnotí. Na základě žádosti veřejného ochránce práv zřídilo ministerstvo zdravotnictví poradní sbor, jehož úkolem je podrobně analyzovat poskytnutou zdravotnickou dokumentaci a vyjádřit se k lékařským aspektům jednotlivých sterilizačních zákroků a zároveň posoudit, zda tyto zákroky byly v souladu s právním řádem ČR.¹²⁴ Nad případy postoupenými veřejným ochráncem práv se poradní sbor pravidelně schází a průběžně k nim vydává stanoviska, která následně veřejnému ochránci práv postupuje.

128. Od zřízení sboru proběhlo již šest zasedání. První jednání poradního orgánu se uskutečnilo 20. prosince 2004. Sbor se doposud zabýval 77 případy nucených sterilizací. Ke každému případu je shromážděna podrobná dokumentace¹²⁵ a nezávislým odborníkem vypracován odborný posudek.¹²⁶ Sbor připravuje nezávislé odborné stanovisko ke každému jednotlivému případu hlášené sterilizace, doporučení v obecné rovině pro ministryni zdravotnictví a tiskové prohlášení pro média a veřejnost.

129. Poslední jednání poradního sboru proběhlo dne 29. června 2005. Ve spolupráci s odbornými společnostmi sbor připravuje návrh na přehodnocení stávajících indikací k provedení sterilizace, návrh na aktualizaci směrnice o provádění sterilizací¹²⁷ včetně zpřesnění indikací a způsobu provádění císařských řezů a návrh nového znění informovaného souhlasu k provedení sterilizace. Po ukončení své činnosti poskytne sbor výsledky veřejnému ochránci práv, který postup ministerstva zdravotnictví vyhodnotí. V době vypracování této zprávy nebyly výsledky činnosti poradního sboru k dispozici, proto i šetření veřejného ochránce práv zůstává otevřené.

130. Na počátku roku 2005 utvořilo 25 žen neformální uskupení s názvem „Spolek žen poškozených sterilizací“. V březnu 2005 byla podána první žaloba na ochranu osobností ze strany jedné z poškozených žen zastoupené právničkou nevládní organizace.

131. Ministerstvo zdravotnictví v rámci dotačního programu Národní program zdraví podpořilo v roce 2003 projekt s názvem „Zdravý životní styl v romské rodině“¹²⁸ v roce 2004 projekty „Sport a volnočasové aktivity jako prevence zdraví na Romském centru“¹²⁹ a „Zdravá výživa

¹²⁴ Sbor má 17 stálých členů: pět zástupců ministerstva zdravotnictví, šest odborníků v gynekologii a porodnictví z fakultních nemocnic a odborných společností, jednoho zástupce ministerstva zahraničních věcí, jednoho zástupce krajského města, jednoho zástupce kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské komunity, jednoho zástupce sekretariátu zmocněnce Rady vlády pro lidská práva a jednoho člena německého Bundestagu. Podle potřeby mohou být pozváni další odborníci a případně požádání o zaujetí odborného stanoviska. Každý člen poradního sboru je povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti se svým členstvím a neprodleně sdělovat veškeré skutečnosti, které by mohly ovlivnit nestrannost jeho rozhodování.

¹²⁵ žádosti stěžovatelek o prošetření, kompletní zdravotnická dokumentace včetně operačních protokolů, podepsaných informovaných souhlasů se sterilizací a souhlasů s operací, protokoly sterilizačních komisí včetně podepsaných žádostí pisatelek o sterilizaci apod.

¹²⁶ Sbor posuzuje každý případ komplexně – správnost postupu při poskytování zdravotní péče včetně indikace, volby léčebného postupu, způsob poučení pacientky, doložení souhlasu pacientky atd.

¹²⁷ směrnice ministerstva zdravotnictví ze dne 17. prosince 1971

¹²⁸ Cílem projektu bylo ozdravení životního stylu romských rodin pomocí dvoustupňové intervence, prvním článkem byly romské ženy a dospívající dívky, dalším jejich rodiny se zvláštním zaměřením na předškolní děti.

¹²⁹ Cílem projektu bylo posilování zdraví dětí ze sociálně ohrožených skupin obyvatelstva prostřednictvím pohybové aktivity.

těhotných českých a romských žen“. Od roku 2000 probíhá výzkumný záměr „Vliv životního prostředí na zdraví a imunitu populace“, kde jsou sledovány také vybrané skupiny romské populace.

132. Ze spolupráce mezi ministerstvem zdravotnictví s nevládními organizacemi vznikl návrh na zřízení funkce romského zdravotnického asistenta, který by se měl zabývat především prevencí, a to jak primární, jako je správná životospráva a správný životní styl, tak sekundární, což jsou pravidelné prohlídky u praktických lékařů a očkování, zejména u dětí.

Vyjádření k Závěrečnému doporučení č. 12¹³⁰

133. ČR je zapojena do Evropské strategie sociálního začleňování, jejímž cílem je řešení problému chudoby a sociálního vyčleňování. Ministr práce a sociálních věcí společně s komisařkou EU pro zaměstnanost a sociální věci podepsali v prosinci 2003 v Bruselu Společné memorandum o sociálním začleňování. Dokument hodnotí sociální situaci v ČR, identifikuje hlavní problémy a úkoly pro budoucí politiku. Na základě tohoto memoranda je zpracována dvouletá strategie vyhlášená jako národní priority a cíle - Národní akční plán sociálního začleňování,¹³¹ který ČR předložila v červenci 2004. Cílem Národního akčního plánu sociálního začleňování je zajistit problémům chudoby a sociálního vyloučení náležitou pozornost a přispět k jejich řešení. Jedná se o dokument, který shrnuje nejdůležitější problémy, kterým ČR čelí v oblasti chudoby a sociálního vyloučení, a zároveň zveřejňuje cíle, úkoly a opatření vedoucí k jejich naplnění. Zvláštní zřetel je kladen na skupiny, které jsou znevýhodněny a tudíž i více ohroženy, jako jsou například Romové. Národní akční plán sociálního začleňování je klíčovým nástrojem dosažení sociální soudržnosti.

134. Ministerstvo práce a sociálních věcí je partnerem v mezinárodním projektu Podpora aktivních opatření pro sociální začleňování příslušníků romských komunit (a travellerské menšiny), který je realizován v rámci Mezinárodního programu výměny zkušeností EU (Boj proti sociálnímu vyloučení na léta 2002 – 2006¹³²) ve dvou fázích od listopadu 2002 do listopadu 2005.¹³³ Hlavním cílem projektu je podpořit spolupráci mezi všemi aktéry na poli sociálního začleňování romské menšiny. Pozornost je soustředěna na stimulování a sledování opatření v oblasti sociálního začleňování, která mají vliv na romské komunity a na posilování účasti romské menšiny v rozhodovacích procesech v oblasti sociálního začleňování.

135. Jedním z nejefektivnějších programů realizovaných v rámci podpory projektů Integrace romské komunity je Program Podpory terénních sociálních pracovníků – terénní sociální práce v sociálně vyloučených komunitách. Cílem programu Rady vlády pro záležitosti romské komunity je analyzovat sociální situaci romských rodin, které jsou ohroženy sociálním

¹³⁰ text doporučení – viz část III

¹³¹ viz <http://www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=1098>

¹³² viz http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/programme_en.htm

¹³³ Projektu se účastní sedm zemí (Španělsko, Portugalsko, Irsko, Řecko, ČR, Maďarsko, Rumunsko) v nadnárodním sdružení. Sdružení sestává z veřejných institucí členských států a kandidátských zemí odpovědných za Národní akční plány sociálního začleňování a z nevládních organizací, které mají bohaté zkušenosti s politikou začleňování a jejími opatřeními ve prospěch romských komunit. Nositelem projektu je španělská organizace Fundacion Secretariado Generale Gitano.

vyločením nebo jsou sociálně vyloučeny v důsledku sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a vhodnými prostředky s využitím metod sociální práce přispět k odstranění nežádoucích faktorů bránících jejich integraci do společnosti. Úkolem terénních sociálních pracovníků je poskytovat pomoc a poradenství klientům podle jejich aktuálních potřeb, napomáhat při řešení konfliktů mezi romskou komunitou a ostatní veřejností, spolupracovat s dalšími institucemi veřejné správy a se školskými a zdravotnickými zařízeními, udržovat kontakty s nevládními organizacemi a dalšími institucemi.

Právo na vzdělání a školení

136. V roce 2004 byl přijat nový školský zákon (č. 561/2004 Sb.), který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2005. Rovný přístup každého českého státního občana ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení českého státního občana a zásada zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce jsou deklarovány již v úvodních obecných ustanoveních. Tento rovný přístup, jak plyne z definice, je tedy podmíněn českým státním občanstvím jednotlivce. Osoby, které nejsou státními občany ČR, mají přístup ke vzdělání za stejných podmínek jako občané ČR v případě, že jsou buď občany jiného členského státu EU, nebo prokážou oprávněnost svého pobytu v ČR. Základními cíli vzdělávání jsou pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost, utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého, pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti. Školský zákon obsahuje speciální ustanovení ke vzdělávání příslušníků národnostních menšin, vyučování náboženství, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a mimořádně nadaných žáků.

137. V obcích, kde byl zřízen výbor pro národnostní menšiny, má být podle školského zákona zajišťováno vzdělávání v jazyce národnostních menšin v mateřských, základních a středních školách. V souladu s podmínkami stanovenými školským zákonem lze v těchto obcích zřídit třídu, případně školu s vyučovacím jazykem národnostní menšiny, pokud se k příslušné národnosti přihlásí zákonem stanovený počet žáků. Tuto možnost využívá polská národnostní menšina v rámci předškolních, základních i středních škol. Ve školách s vyučovacím jazykem národnostní menšiny se vydávají diplomy dvojazyčně – v českém jazyce a v jazyce národnostní menšiny.

138. Zákon o vysokých školách (č. 111/1998 Sb.) zůstal ve sledovaném období beze změn relevantních z hlediska rasové diskriminace.

Zvláštní školy

139. Předchozí zpráva poskytla podrobné informace o jevu, který se v ČR vyskytoval v minulých letech, a to o zařazování většiny romských žáků do zvláštních škol. Přístup příslušníků romské komunity ke vzdělání a školství je odlišný od většinového obyvatelstva. I dnes mnozí Romové, zejména ti, kteří žijí ve vyloučených komunitách potýkajících se s celou řadou sociálních a existenčních problémů, vzdělání nedoceňují a nepodporují dostatečně své děti v pravidelné školní docházce. Zkušenost mnohých rodičů dnešních žáků je založena na

absolvování zvláštní školy.¹³⁴

140. V novém školském zákoně je systémově řešena potřebná podpora ve vzdělávání i pro romské žáky. Tento zákon neodděluje základní a zvláštní školy (původní zvláštní školy byly přejmenovány na základní školy), vytváří však v rámci základního vzdělávání podmínky pro to, aby všem žákům bylo poskytováno vzdělání a podpora odpovídající jejich specifickým vzdělávacím potřebám. Žáci sociálně znevýhodnění¹³⁵ mají právo na bezplatné zapůjčování učebnic, ve školách, kde je vzdělání poskytováno za úplatu, jim může být tato úplata prominuta.

141. Klíčem ke zlepšování prospěchu žáků je vyhodnocování záznamů o tom, jak si žáci vedou v průběhu školní docházky. Úsilí mnoha škol o kvalitní vzdělávání romských žáků snižuje například nedbalá docházka do školy, časté absence. Úspěšnost ve škole ovlivňuje také nemožnost poradit se při domácí přípravě u většiny žáků s rodiči a nedostatečné materiální a prostorové podmínky pro domácí přípravu na vyučování. Počet žáků speciálních základních škol v některých krajích ČR¹³⁶ má klesající tendenci, a to výrazně, právě v oblastech hustě osídlených romskou komunitou, což, svědčí o tom, že romští rodiče žijící v těchto krajích zvláštní školy pro svoje děti nevyhledávají.

Asistent pedagoga

142. Pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí může ředitel školy zřídit funkci asistenta pedagoga.¹³⁷ Podmínky pro výkon této funkce stanovuje zákon o pedagogických pracovních (č. 563/2004 Sb.). Podrobnosti pro zřízení funkce asistenta pedagoga stanovuje prováděcí předpis ke školskému zákonu.¹³⁸ Asistent pedagoga pomáhá žákům přizpůsobit se školnímu prostředí a pedagogickým pracovníkům při výchovné a vzdělávací činnosti. Dále se může uplatnit při komunikaci se žáky a při spolupráci se zákonnými zástupci a komunitou, ze které žák pochází.

Přípravné třídy

143. Orgány místní veřejné správy (obce, svazky obcí nebo kraje) mohou pro sociálně znevýhodněné děti zřizovat přípravné třídy základní školy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, pokud je u nich předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. Minimální počet dětí v přípravné třídě je sedm, maximální počet je patnáct. O zařazování žáků do přípravné třídy základní školy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce dítěte. Podmínky zařazování dětí do přípravných tříd a jejich vyřazování upravuje

¹³⁴ V roce 2003 bylo provedeno šetření znalostí pracovníků obcí pověřených výkonem státní správy, při kterém bylo zjištěno, že mezi 51 691 dospělými příslušníky romských komunit, jejichž vzdělání a kvalifikaci tito pracovníci odhadovali, bylo asi 60 % pravděpodobně absolventy zvláštních škol (nebo nedokončili základní školu v posledním ročníku), 29 % mělo ukončenou základní školu, 9,3 % bylo vyučených, střední nebo vyšší školu mělo ukončenou 1,3 %.

¹³⁵ Zákon definuje sociálně znevýhodnění jako a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, b) nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, nebo c) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR.

¹³⁶ např. v Moravskoslezském kraji

¹³⁷ Dříve „asistent učitele“, původní označení bylo „romský pedagogický asistent“.

¹³⁸ vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

vyhláška.¹³⁹ Projekt Monitoring efektivity přípravných tříd ukázal, že přípravné ročníky výrazně vylepšují vztah romských dětí ke škole. Absolvování přípravného ročníku snižuje absenci o 20 až 40 hodin. Romské děti, které absolvovaly přípravný ročník, se tedy zřejmě cítí ve škole lépe a výuka pro ně není tak stresující.

144. Pro vzdělávání Romů je významné období předškolního vzdělávání. Bohužel jsou to často právě romské děti, které mateřské školy nenavštěvují a tím snižují svoji možnost se dobře připravit na úspěšné zahájení školní docházky. V roce 2005 zpracovalo ministerstvo školství Koncepti včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí,¹⁴⁰ podle které má být včasná péče v oblasti vzdělávání poskytována dětem ze sociálně a sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a jejich rodinám především v období od tří let života dítěte do zahájení školní docházky. Zkušenosti z práce přípravných ročníků pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ukazují, že již jeden nebo dva roky práce v přípravných třídách pomáhá dětem ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí úspěšně zahájit povinnou školní docházku v základních školách.

145. Další výhodou předškolního vzdělávání v mateřských školách je společný pobyt dětí z majoritní společnosti a odlišného kulturního prostředí. Rozvíjení kompetencí rodičů k přípravě dítěte na školní docházku v domácím prostředí představuje další žádoucí směr působení. Cílem je též zvýšení počtu dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, které budou absolvovat předškolní vzdělávání v mateřských školách nebo v přípravných třídách pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Předpokladem pro úspěšnou integraci romských dětí je též vytvoření středisek včasné péče při mateřských školách nebo základních školách zřizujících přípravné ročníky, vytvoření a realizace pobytových kurzů pro rodiče a děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ve věku od tří let do zahájení školní docházky, vytvoření a realizace prezenčních dlouhodobých kurzů pro rodiče a děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ve věku od tří let do zahájení školní docházky. O výsledcích přijatých opatření podá ministerstvo školství zprávu vládě do 28. března 2008.

146. Ministerstvo školství podporuje formou dotací Program podpory vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy a Program na podporu integrace romské komunity.¹⁴¹ Od roku 2003 je dvakrát ročně vyhlášen program Podpora romských žáků středních škol. Cílem je podpořit studium těch romských žáků, jejichž rodinám způsobují náklady spojené se středoškolským studiem značné finanční potíže. Program je určen školám a školským zařízením zařazeným do školského rejstříku, žádost o podporu posuzuje formou doporučení zpravidla romský poradce. Dotace je určena jmenovitě pro konkrétní žáky, není tedy možno přidělené finanční prostředky využít jinak, nežli uhrazením nákladů žáků, kterým byla podpora přiznána.

147. V rámci Evropského sociálního fondu iniciovalo ministerstvo školství projekt Minority –

¹³⁹ vyhláška č. 48/2005 o základním vzdělávání a náležitostech plnění školní docházky (Původně bylo zřizování přípravných tříd upraveno metodickým pokynem ministerstva školství, viz předchozí zpráva, str. 29, bod 123.)

¹⁴⁰ schválena usnesením vlády č. 564/2005 dne 11. května 2005

¹⁴¹ V souladu s nařízením vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity vyhláší ministerstvo každoročně výběrové řízení na projekty.

otevřená cesta,¹⁴² jehož cílem je vypracování programů k rozvíjení multikulturních didaktických znalostí a kompetencí výchovných pracovníků a vytvoření systému integrované podpory vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v podmínkách hlavního vzdělávacího proudu.

Vzdělávání cizinců

148. V rámci Koncepce integrace cizinců v ČR ministerstvo školství průběžně vydává a aktualizuje i potřebné pokyny v oblasti vzdělávání zejména dětí cizinců. Ministerstvo školství zajišťuje bezplatné kurzy pro osoby, jimž byl udělen azyl, a zabezpečuje povinnou školní docházku dětí azylantů a účastníků řízení o azyl. Učitelé jsou systematicky vzděláváni v oblasti integrace cizinců, na pedagogických fakultách je součástí studijních plánů výchova k toleranci, proti xenofobii a k podpoře integrace cizinců. Multikulturní výchova je rozvíjena zejména ve školách s většími počty žáků cizinců, které mají dlouhodobější zkušenosti s jejich vzděláváním. Ministerstvo školství realizuje projekty na podporu integrace cizinců, které jsou zaměřeny na podporu multikulturní výchovy dětí a mládeže a výuky českého jazyka jako cizího jazyka. Projekty přispívají k odstranění komunikační bariéry a usnadňují začlenění dětí - cizinců do běžného života při respektování odlišnosti jednotlivých etnik, jejich kultury, náboženství, zvyklostí apod. Dalším cílem projektů je napomoci učitelům v získávání dovedností při práci s dětmi - cizinci při vyučování, zejména při výuce českého jazyka, při začleňování těchto dětí do mimoškolních aktivit, při řešení případných konfliktů vznikajících ze vzájemného nepochopení.¹⁴³

Právo na rovnou účast v kulturním dění

149. Zákon o právech příslušníků národnostních menšin (č. 273/2001 Sb.) byl ve sledovaném období novelizován pouze v souvislosti s reformou místní veřejné správy, změny se však netýkaly práva na rovné zacházení.

150. Zákon o církvích (č. 3/2002 Sb.) doznal změn rozhodnutím Ústavního soudu, který zrušil některá jeho ustanovení pro jejich rozpor se základními právy a svobodami.¹⁴⁴

151. V oblasti hromadných sdělovacích prostředků poskytuje ministerstvo kultury finanční prostředky na vydávání periodického tisku a provozování rozhlasového nebo televizního vysílání v jazycích národnostních menšin či v převážné míře v jazycích národnostních menšin nebo obsahujícího informace o národnostních menšinách ve společnosti.¹⁴⁵ V oblasti kinematografie a státních fondů poskytlo ministerstvo kultury ve sledovaném období dotace v programu audiovizuální a hromadných sdělovacích prostředků v grantovém okruhu „Festivaly, přehlídky, výstavy“. Ministerstvo kultury také podpořilo dva projekty pro prezentaci kultury českých Romů v zahraničí.¹⁴⁶

¹⁴² Nositelem programu je Národní institut dalšího vzdělávání a realizátorem Institut pedagogicko psychologického poradenství.

¹⁴³ V roce 2004 ministerstvo školství finančně podpořilo 16 projektů v celkové výši 2 658 000 Kč.

¹⁴⁴ blíže viz článek 5

¹⁴⁵ Ve sledovaném období byly za tímto účelem každoročně vypláceny dotace ve výši okolo 30 milionů Kč.

¹⁴⁶ Podporu získalo občanské sdružení na projekty „Romská kultura napříč Evropou“ a „Prezentace kultury českých Romů v Nizozemí“.

152. V souladu se Strategií účinnější státní podpory kultury v ČR,¹⁴⁷ ministerstvo kultury poskytuje neinvestiční dotace ze státního rozpočtu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v ČR a na podporu integrace příslušníků romské komunity. Pro tento účel ministerstvo kultury každoročně vyhlašuje výběrové dotační řízení.

153. Hlavní město Praha každoročně poskytuje v rámci své grantové politiky finanční částku 3 mil. Kč na podporu činnosti národnostních menšin, a to na základě Celoměstských programů podpory aktivit národnostních menšin. Také v minulém roce 2004 byly realizovány granty na podporu národnostních menšin ve dvou programech, kulturním a publikačním. Na rok 2005 jsou již odsouhlaseny granty ve třech programech (kulturní, publikační a osvětově vzdělávací).¹⁴⁸ Zcela originálním programem Prahy je podpora publikačních aktivit. Praha se snaží příslušníky národnostních menšin motivovat k tomu, aby své publikace vydávali ve svých jazycích, a nejlépe v češtině a jazyku té které národnosti. Takových publikací bylo od roku 1999 vydáno již 60.

154. V roce 2004 bylo zřízeno Muzeum romské kultury v Brně¹⁴⁹ jako státní příspěvková organizace ministerstva kultury. Tím je zajištěna finanční stabilita muzea, která se projeví v soustavnější práci ve prospěch romského etnika a pro odstraňování rasových předsudků. Nový status muzea garantuje podmínky pro soustavnější práci ve prospěch romského etnika a pro odstraňování rasových předsudků Moravské zemské muzeum v Brně (příspěvková organizace ministerstva kultury) připravilo v letech 1998 – 2003 cyklus výstav o velkých světových náboženstvích (islám, hinduismus, východní křesťanství, čínská náboženství), které přispívají k prevenci proti intoleranci a xenofobii. Problematikou rasového extremismu ve vztahu k židovství se zabývají specializovaná muzea – Památník Terezín a Židovské muzeum v Praze.

F. právo přístupu na všechna místa a na požívání všech služeb určených pro veřejnost

155. Ve sledovaném období nedošlo ke změně právních předpisů z hlediska práva na rovné zacházení v přístupu ke službám určeným pro veřejnost. Nevládní nezisková organizace Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, zabývající se ochranou lidských práv, provedla několik testovacích experimentů zaměřených na případnou diskriminaci v přístupu do veřejných prostor z důvodu rasy či etnického původu. V sedmi případech došlo buď k odmítnutí obslužení osob romského etnika, či odmítnutí jejich vpuštění do uvedených provozoven. Ve všech případech došlo k podání trestního oznámení a následně žaloby na ochranu osobnosti. Orgány Policie ČR ve všech případech věc odložily a postoupily přestupkovým komisím příslušných městských úřadů. Proti tomuto postupu byla podána stížnost, která byla ve všech případech zamítnuta jako nedůvodná. Přestupkové komise v sedmi případech rozhodly o tom, že napadené jednání nedosahuje intenzity přestupku. Pouze v jednom případě došlo k uložení pokuty ve výši 5 000 Kč.¹⁵⁰

156. Dozor nad dodržováním zákazu diskriminace v oblasti prodeje výrobků a zboží a

¹⁴⁷ usnesení vlády ČR ze dne 28. dubna 1999 č. 401, usnesení vlády ze dne 10. ledna 2001 č. 40

¹⁴⁸ Nejznámější jsou Světový romský festival Khamoro a Mezinárodní folklorní festival Praha srdce národů.

¹⁴⁹ zákonem č. 483/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 186/2004 Sb.

¹⁵⁰ Jednotlivé případy diskriminace jsou podrobněji popsány v informacím k plnění článku 6.

poskytování služeb vykonává Česká obchodní inspekce¹⁵¹, která může za diskriminaci spotřebitele prodejce (poskytovatele služby) pokutovat. V případě, že by diskriminační jednání zjištěné Českou obchodní inspekcí naplnilo podstatu závažného porušení zákona o ochraně spotřebitele, může na základě oznámení inspekce zrušit živnostenské oprávnění z důvodu diskriminace spotřebitele živnostenský úřad.

157. Pravomoc České obchodní inspekce je kontrolní, takže nemůže vyšetřovat stížnosti na diskriminaci, ke které již došlo. Ten, kdo byl diskriminován, se ale může na inspekci obrátit se žádostí, aby zkontrolovala provozovnu, kde se případ diskriminace stal. Jakékoliv důkazy tak mohou být jen podnětem ke kontrole. Stěžovatelé, občanská sdružení ani další subjekty, které podaly ke kontrole podnět, nejsou účastníky řízení. Inspekce ani nemá povinnost konat na základě podnětu.

158. Česká obchodní inspekce zahajuje správní řízení s kontrolovanou osobou pouze v tom případě, že při kontrole zjistila nedostatky. Za porušení povinností stanovených zákonem na ochranu spotřebitele lze uložit pokutu až do výše 1 mil. Kč, za opakované porušení povinností v průběhu jednoho roku ode dne poslední kontroly pak pokutu v dvojnásobné výši.

159. Převážná většina kontrol České obchodní inspekce vychází z podání občanů a občanských iniciativ, Česká obchodní inspekce i spolupracuje s místními občanskými sdruženími na ochranu spotřebitele. Problematice rasové diskriminace se věnují též další kontroly vždy jako součást celkové prověrky na obchodních provozovnách. Kontrol se často účastní i zástupci romských občanských iniciativ, využívána je i spolupráce Policie ČR a živnostenských úřadů. Zjištění jsou evidována v celkové databázi, na jejímž základě se provádějí i opakované kontroly provozoven, na které bylo směřováno podání. Nejznámějším případem byl písemný zákaz vstupu Romům do hotelu počátkem 90. let. Od té doby nebyla takováto forma hrubé diskriminace zjištěna. Kontroly zaměřené na rasovou diskriminaci probíhají za přítomnosti romských inspektorek.

Tabulka č. 13: Počet podání na rasovou diskriminaci k České obchodní inspekci v letech 2002 – 2005 (do 31. května)

	Počet podání na rasovou diskriminaci	Vyhodnoceno jako částečně oprávněné	Vyhodnoceno jako oprávněné
2002	14	0	2
2003	8	0	1
2004	3	0	1
2005 (do 31. května)	4	0	1

Článek 6

Ochrana před všemi projevy rasové diskriminace

160. Ochrana před rasovou diskriminací je po procesní stránce zajištěna tzv. přenosem důkazního břemene, který je zakotven v občanském soudním řádu (č. 99/1963 Sb.). Původce diskriminačního jednání tak musí v případech diskriminace na základě rasového nebo etnického

¹⁵¹ Působnost České obchodní inspekce je upravena zákonem č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci. Jedná se o orgán státní správy podřízený ministerstvu průmyslu a obchodu.

původu, pohlaví, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace v oblasti pracovněprávní dokazovat, že se diskriminace nedopustil. V případech diskriminace z důvodu rasového a etnického původu je důkazní břemeno obráceno navíc při poskytování zdravotní a sociální péče, při přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, v přístupu k veřejným zakázkám, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství v profesních a zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo při poskytování služeb.

161. Po vzoru občanského soudního řádu umožňuje i soudní řád správní (č. 150/2002 Sb.), aby účastník, který tvrdí, že byl správním orgánem diskriminován, byl zastoupen občanským sdružením, domáhá-li se soudní ochrany. V obdobném duchu byl změněn rovněž zákon o ochraně spotřebitele,¹⁵² podle něhož může nyní podat návrh na zahájení řízení před soudem o zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany spotřebitele i občanské sdružení, k jehož činnostem uvedeným ve stanovách patří ochrana před diskriminací.

162. Zákonná úprava ochrany před diskriminací je nejučelněji zajištěna v oblasti pracovního práva. Vedle zákoníku práce obsahuje ustanovení na ochranu před diskriminací i nově přijatý služební zákon (č. 218/2002),¹⁵³ jenž stanoví povinnost rovného zacházení se všemi státními úředníky a zakazuje jakoukoli diskriminaci ve služebních vztazích z celé řady důvodů. Zákon také výslovně upravuje právo oběti diskriminačního jednání domáhat se upuštění od diskriminačního jednání, odstranění následků tohoto jednání a právo na přiměřené zadostiučinění. Pokud byla důstojnost státního zaměstnance nebo vážnost ve služebním poměru ve značné míře porušena, má právo na úhradu nemajetkové újmy v penězích. I zde se přenáší důkazní břemeno: podle zákona má v řízení ve věcech služebního poměru služební orgán za prokázané skutečnosti tvrzené o tom, že účastník řízení byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě pohlaví, národnosti nebo rasy, pokud v řízení nevyšel najevo opak.

163. Podobně zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (č. 361/2003 Sb.) zakotvuje práva oběti diskriminačního jednání, která jsou obdobná jako u služebního zákona. Přenos důkazního břemene je i zde výslovně zmíněn.

164. Nový zákon o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.)¹⁵⁴ považuje porušení zákazu diskriminace za přešůpek (případně správní delikt), za který je možno uložit pokutu až do výše 1 mil. Kč. Zákon nově obsahuje ustanovení o nárocích na soudní ochranu pro osoby diskriminované, jejichž právo na rovné zacházení v přístupu k zaměstnání bylo porušeno. Zakazuje nabídky zaměstnání, které jsou diskriminačního charakteru nebo odporují dobrým mravům, zaměstnavatel nesmí vyžadovat osobní údaje, pokud neslouží k plnění jeho povinností podle zvláštních předpisů.¹⁵⁵ V případě, že při uplatňování práva na zaměstnání dojde k porušení zásady rovného zacházení,

¹⁵² Změna zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, byla provedena zákonem č. 151/2002 Sb.

¹⁵³ zákon č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech. Viz též články 2 a 5

¹⁵⁴ základní charakteristiky viz článek 2, článek 5

¹⁵⁵ Zákonem je zakázána přímá i nepřímá diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu, věku, nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů.

může se dotčená osoba domáhat toho, aby od takového jednání bylo upuštěno, aby byly odstraněny následky takového jednání a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění, příp. má právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích, jejíž výši určí soud.

165. Nový zákon o inspekci práce (č. 251/2005 Sb.) rozšířil působnost orgánů inspekce práce podle o kontrolu dodržování povinností vyplývajících z právních předpisů, z nichž vznikají zaměstnancům práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích včetně právních předpisů o odměňování zaměstnanců. V souladu s touto novou působností byly ve výše citovaném zákoně upraveny v skutkové podstaty přestupků fyzických osob a správních deliktů právnických osob na úseku rovného zacházení. K těmto skutkovým podstatám stanovuje i maximální výši při porušení příslušného právního předpisu až do částky 400 000 Kč.

166. Také zákon o vojácích z povolání (č. 221/1999) zakotvuje prostředky nápravy v případě porušení práv a povinností plynoucích z rovného zacházení (právo domáhat se upuštění od jednání, odstranění jeho následků), stanovuje také zákaz pronásledování. Bohužel s opakovaným odložením účinnosti zákona č. 309/2002 Sb., o změně zákonů souvisejících s přijetím služebního zákona, dosud nenabylo účinnosti ani ustanovení § 150a, podle kterého by i v řízení ve věcech služebního poměru byly skutečnosti tvrzené o tom, že účastník řízení byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, národnosti nebo rasy, služebním orgánem pokládány za prokázané, pokud by v řízení nevyšel najevo opak.¹⁵⁶

167. Obecně se jednotlivci mohou se svými nároky obrátit na soud též za předpokladu, že jim byla v důsledku diskriminace způsobena škoda na zdraví nebo majetku porušením zákonem stanovené povinnosti, nebo se mohou domáhat práva na ochranu osobnosti, zejména života, zdraví, občanské cti, lidské důstojnosti, jakož i soukromí, jména a projevu osobní povahy, a podají odpovídající návrh u příslušného soudu.¹⁵⁷

168. První případ úspěšné žaloby na ochranu osobnosti, kdy soud potvrdil, že došlo k rasové diskriminaci, je z roku 2002.¹⁵⁸ Romský žalobce nebyl vpuštěn na diskotéku s odůvodněním, že Romům je vstup zakázán. Ostatní hosté byli na diskotéku vpuštěni, když si zaplatili vstupenku. Žalobou na ochranu osobnosti se poškozený Rom na žalované obchodní společnosti domáhal omluvy a náhrady nemajetkové újmy v penězích. Krajský soud žalobě vyhověl již v prvním stupni, avšak pouze co se týče povinnosti žalované strany se omluvit. Povinnost k náhradě nemajetkové újmy byla žalobci přiznána až po sérii odvolání, a to ve výši 50 000 Kč.

169. Další žalobu na ochranu osobnosti podal příslušník romské komunity proti obchodní společnosti vlastníci restauraci, v jejíž interiéru byla umístěna asi metr vysoká socha znázorňující antické božstvo, které drží v ruce baseballovou pálku s nápisem „NA CIKÁNY“. Žalobce argumentoval tím, že jednáním zmíněné společnosti došlo k zásahu do jeho lidské důstojnosti, když mu bylo jako hostu ve veřejně přístupné provozovně dáno najevo, že není v

¹⁵⁶ Podobnou antidiskriminační úpravu obsahoval rovněž návrh změny zákona o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze (č. 220/1999 Sb.). Parlament však nakonec schválil pouze malou novelu, z níž byla tato ustanovení vypuštěna.

¹⁵⁷ Dle ustanovení § 11 občanského zákoníku (č. 40/1964 Sb.): „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevu osobní povahy.“

¹⁵⁸ 1 Co 62/2002-63

restauraci žádoucí osobou a že jako jednotlivec je hoden pouze toho, aby bylo proti němu užito násilí. Krajský soud však žalobu zamítl s odůvodněním, že k protiprávnímu zásahu do osobnostních práv žalobce nedošlo. Podle názoru soudu existence sochy s baseballovou pálkou s nápisem „Na cikány...“ vyvolala v žalobci pouze individuální negativní reakci na skutečnost, která nebyla protiprávním zásahem do osobnostních práv. Soud sice připustil, že baseballová pálka často slouží rasisticky orientovaným lidem jako útočná zbraň proti Romům a není ani vyloučeno že se jedná o smrtící zbraň. Zásah do osobnostních práv žalobce však soud v tomto případě neshledal.

Návrh zákona o právních prostředcích ochrany před diskriminací

170. Jak již bylo zmíněno výše v předchozí zprávě, ČR od roku 2002¹⁵⁹ připravuje právní normu poskytující komplexní ochranu před diskriminací. Návrh zákona o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o rovném zacházení (antidiskriminační zákon) a návrh zákona o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím antidiskriminačního zákona schválila vláda dne 1. prosince 2004¹⁶⁰ a předložila jej Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.¹⁶¹ Ta návrh zákona dosud neprojednala.

171. Povinnost zajišťovat rovné zacházení a ochranu před diskriminací stanovená v návrhu antidiskriminačního zákona se vztahuje na oblast zaměstnávání v nejširším smyslu (ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti; dále ve věcech pracovních, služebních a jiné závislé činnosti včetně odměňování), oblast členství v organizacích (např. členství a účasti v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů, členství a činnost v profesních komorách) a výhod, které tyto organizace svým členům poskytují, oblast sociálního zabezpečení a sociálních výhod, oblast zdravotní péče, vzdělání a přístupu ke zboží a službám, které jsou k dispozici veřejnosti včetně bydlení, a jejich poskytování.

172. Návrh zákona obsahuje zákaz diskriminace nejen z důvodů stanovených směrnicemi Evropského společenství, ale i z důvodů vyplývajících z Listiny základních práv a svobod a mezinárodních úmluv, jde o zákaz diskriminace z důvodu rasy nebo etnického původu, pohlaví, sexuální orientace, věku, nepříznivého zdravotního stavu, náboženství či víry, nebo proto, že je někdo bez vyznání, jazyka, politické či jiné smýšlení, národnosti, členství nebo činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích, sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. Za diskriminaci z důvodu pohlaví bude považována také diskriminace z důvodu těhotenství nebo mateřství a diskriminace z důvodu pohlavní identifikace. Zákaz diskriminace z důvodu pohlavní identifikace se vztahuje na všechny situace, bez ohledu na to, zda daná osoba skutečně podstoupila změnu pohlaví, připravuje se na ni, nebo ji právě prodělává (jedná se o poměrně dlouhodobý proces), nebo se ke změně pohlaví nechystá a ani ji do budoucna nezamýšlí. Za diskriminaci bude také považováno nerovné zacházení na základně tzv. domnělého důvodu. Tzn. že v praxi nebude rozhodující zda, je diskriminovaná osoba např. určité rasy, sexuální orientace

¹⁵⁹ Usnesením ze dne 20. února 2002 č. 170 vláda ČR uložila místopředsedovi vlády a předsedovi Legislativní rady vlády vypracovat do 31. prosince 2002 návrh právní úpravy na ochranu před diskriminací.

¹⁶⁰ usnesením č. 1193

¹⁶¹ sněmovní tisky č. 866 a č. 867

nebo věku, ale to, že ji ten, kdo se dopustil diskriminačního jednání, za takovou považoval.

173. Návrh antidiskriminačního zákona definuje pojmy jako přímá a nepřímá diskriminace, obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování apod. Za diskriminaci považuje také pokyn a navádění k diskriminaci. Je zřejmé, že ne každé rozdílné zacházení lze považovat za diskriminaci, proto i připravovaný zákon stanovuje výjimky ze zásady rovného zacházení. Úprava výjimek je založena na dvou odlišných konceptech a to podle toho, zda se jedná o oblasti a diskriminační důvody vyplývající ze směrnic EU nebo nikoliv. U důvodů a oblastí vyplývajících ze směrnic EU jsou výjimky stanoveny zákonem výslovně, a není možné je výkladem rozšiřovat, zatímco v ostatních případech zákon umožňuje odůvodnit rozdílné zacházení oprávněným účelem a přiměřeností prostředků. Oprávněnost účelu a přiměřenost prostředků vždy bude posuzovat soud.

174. Pokud jde o pozitivní opatření, návrh zákona je výslovně připouští jako možnost nikoliv zákonnou povinnost, a příkladným výčtem upravuje věcně případy v oblasti zaměstnání a povolání, na něž mohou být pozitivní opatření zaměřena. Tento způsob byl zvolen proto, že typy pozitivních opatření nelze dostatečně přesně předvídat a budou záležet na aktivitě dotčených subjektů. Pokud by takové opatření přetrvalo i do doby, kdy je postavení osob vyrovnané, lze jej napadnout soudní cestou.

175. Návrh zákona také zakládá samostatné žalobní právo právnické osoby. Jeho cílem je možnost postihu diskriminačních praktik velkého rozsahu, které se týkají většího množství osob, kde je porušení práva zřejmé, ale prokazování porušení práv konkrétní osoby je problematické, resp. nemožné, neboť konkrétní oběti nejsou vůbec známy. Nejedná se tedy o zastupování obětí diskriminace v řízení před soudy. Předpokládá se, že tyto aktivity budou vykonávat především nevládní organizace založené za účelem ochrany před diskriminací. Ochrana oběti je přitom založena na dosavadní úpravě ochrany osobnosti, oběti diskriminačního jednání se tak budou moci u soudu domáhat, aby bylo upuštěno od diskriminace, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu a aby jim bylo dáno přiměřené zadostiučinění, případně náhrada nemajetkové újmy v penězích. Ze směrnic Evropského společenství vyplývá přímo také povinnost členských států vytvořit nebo určit instituci, která by se zabývala rovným zacházením a ochranou před diskriminací.¹⁶²

176. Návrh zákona byl, pokud jde o institucionální zajištění, vypracován původně ve dvou variantách. První varianta počítala s vytvořením nového orgánu - Centra pro rovné zacházení, které mělo být orgánem specializovaným na problematiku rovného zacházení a diskriminace a mělo působit jako poradensko-informační a osvětový orgán v této oblasti. Vláda při schvalování zákona rozhodla, že agendu spojenou s rovným zacházením a ochranou před diskriminací bude vykonávat veřejný ochránce práv (ombudsman).

177. Ombudsman by měl podle návrhu zákona přispívat k prosazování rovného zacházení se všemi osobami a za tím účelem poskytovat právní pomoc ve věcech ochrany před diskriminací, vydávat doporučení a stanoviska, provádět výzkum a poskytovat informace veřejnosti. Svěření této agendy ombudsmanovi má však řadu teoreticko-právních i praktických aspektů a důsledků.

¹⁶² Také doporučení Evropské komise proti rasismu a intoleranci doporučuje vytvoření speciálního subjektu pro boj s rasismem, xenofobií, antisemitismem a intolerancí na národní úrovni.

Podle stávající koncepce ombudsmana v českém právním řádu se jeho působnost vztahuje pouze na veřejnoprávní subjekty, zatímco v oblasti rovného zacházení se bude jeho působnost vztahovat i na subjekty soukromoprávní. Lze konstatovat, že původci diskriminace jsou většinou subjekty soukromého práva. Je tedy zřejmé, že navržené řešení zcela nekoresponduje s postavením českého ombudsmana, které směřuje k ochraně osob před „špatnou správou“. V důsledku toho vznikne tak i určitá dvojkolejnost při výkonu pravomocí ochránce, se budou zcela odlišovat podle toho, zda bude konat v rámci své dosavadní agendy nebo v rámci nově svěřené agendy rovného zacházení.

178. Ombudsman má podle návrhu zákona poskytovat nezávislou pomoc obětem diskriminace. Tato pomoc zahrnuje složku asistenční – např. pomoc při sepsání návrhů k soudu, sepsání návrhu na ustanovení zástupce soudem nebo stížností k různým správním kontrolním orgánům (např. úřady práce, Česká obchodní inspekce) a složku informační – informace o možnostech právní pomoci, buď prostřednictvím advokáta nebo nevládní organizace. Ochránce tak nebude moci oběti diskriminaci v soudním jednání zastupovat, ale pouze jim poskytne rady, jaké prostředky mohou využít a na koho se mohou obrátit. Konkrétní pomoc, kterou bude moci ochránce obětem nabídnout, je mediace. Podle návrhu zákona může být jedním z výsledků úspěšné mediace i dohoda stran o podání návrhu na smír soudu. Významná bude jeho pravomoc ochránce vydávat doporučení a stanoviska. Ta by se měla stát účinným nástrojem k ovlivňování praxe v oblasti ochrany před diskriminací. Ochránce bude rovněž oprávněn provádět výzkum v oblasti rovného zacházení.

Článek 7

Působení státu v oblasti výchovy proti rasové diskriminaci

Vzdělávání na školách

179. V návaznosti na nový školský zákon byly vytvořeny tzv. rámcové vzdělávací programy pro vzdělávání na školách. Součástí rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání je vzdělávací oblast „Člověk a společnost“, která se zaměřuje na utváření pozitivních občanských postojů, upevňování žádoucí hodnotové orientace a integruje znalosti a dovednosti z různých oborů, především humanitních. Důležitou součástí vzdělávání v dané vzdělávací oblasti je prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv a výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí. Program zahrnuje tzv. průřezová témata, která představují aktuální okruh problémů současného světa, které jsou nedílnou součástí vzdělávání. Jedním z průřezových témat programu je „Multikulturní společnost“, kde se žáci např. učí žít a komunikovat s příslušníky odlišných etnik, poznávat a respektovat jejich odlišnosti, uvědomovat si neslučitelnost rasismu a xenofobie s principy demokratické společnosti. V současné době ministerstvo školství zpracovává Rámcové vzdělávací programy pro žáky středních škol, které budou zahrnovat povinné průřezové téma „Občan v demokratické společnosti“. Tyto programy si kladou za cíl vychovat absolventa cháajícího pojem multikulturní společnost a odmítajícího rasismus a xenofobii.

180. V rámci programu PHARE, který realizovalo ministerstvo školství, mládeže a

tělovýchovy v roce 2003, se uskutečnilo plošné vzdělávání učitelů základních škol, pedagogických asistentů základních škol a přípravných tříd v multikulturní tematice a vytváření specifických podmínek pro vzdělávání romských žáků. Byly realizovány projekty Podpora integrace Romů, Podpora vybavení přípravných tříd a Reforma multikulturního vzdělávání.¹⁶³

181. Zjištění aktuálního stavu v oblasti výchovy k lidským právům zadalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České školní inspekci.¹⁶⁴ Cílem inspekce bylo zjistit a zhodnotit, jaké podmínky k výchově a vzdělávání žáků k lidským právům a toleranci školy vytvářejí, jak školy uplatňují tematiku lidských práv ve výuce a v mimoškolních aktivitách, jaké vědomosti mají žáci o problematice lidských práv, jak projevují své názory a jaké zaujímají postoje. Tematicky zaměřená inspekce proběhla v období od 1. října 2003 do 31. ledna 2004 v 81 školách všech krajů ČR, z toho v 61 základních školách a ve 20 víceletých gymnáziích. Inspekce byla zaměřena na cílovou skupinu žáků před ukončením povinné školní docházky (9. ročník základní školy a 4. ročník osmiletého gymnázia). Školní inspektoři sledovali a hodnotili mj. vybavení škol literaturou, dokumenty, obsah školních řádů, zřízení žákovských samospráv, existenci schránky důvěry, a výchovu a vzdělávání k lidským právům ve výuce. Učivo, které se přímo vztahuje k problematice lidských práv, je obsaženo v osnovách občanské výchovy. Je zahrnuto do tematických celků člověk a morálka, člověk a lidská práva, člověk a občanský život, člověk a právo, stát a právo.¹⁶⁵

182. Na vysokých školách není koncipován samostatný studijní program výchovy k lidským právům.¹⁶⁶ Jednotlivá témata lidských práv se realizují nejčastěji formou povinně volitelných přednášek či výběrových seminářů v rámci společného základu učitelského studia v předmětech společensko vědních nebo pedagogických. V rámci rozvojových programů vysokých škol byly v roce 2004 řešeny např. projekty Výchova k multikulturní toleranci a Multikulturalita v kontextu

¹⁶³ Cílem projektu Reforma multikulturního vzdělávání bylo vytvoření a zavedení modelu multikulturního kurikula do systému vzdělávání v základní škole. Výsledků projektu multikulturního vzdělávání bylo využito v nově koncipovaném Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.

¹⁶⁴ Tematická inspekce se uskutečnila na základě požadavků ministerstva školství ve Strategii ministerstva školství v oblasti výchovy a vzdělávání k lidským právům a k toleranci a na základě usnesení vlády ze dne 3. ledna 2001 č. 28 ke zprávě o výchově k lidským právům v České republice, která ukládá ministru školství, mládeže a tělovýchovy „průběžně prostřednictvím České školní inspekce sledovat a hodnotit plnění závazků v oblasti výchovy a vzdělávání k lidským právům.

¹⁶⁵ Literatura vztahující se ke sledované tematice pojednává zejména o nejnovějších dějinách, problematice menšin, interkulturním vzdělávání, holocaustu, historii a kultuře Romů, právní teorii a praxi, prevenci sociálně patologických jevů, kriminalitě mládeže, atd. V 11,1 % škol neměli učitelé ani žáci k dispozici žádnou odbornou literaturu a jediným používaným učebním textem byly učebnice občanské výchovy. Z dokumentů vztahujícím se k lidským právům jsou ve školách nejvíce využívány Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte. Ve čtyřech pětinách školních řádů jsou práva žáků zakotvena ve vyváženém poměru k povinnostem - ve zbývajících školách jsou uvedena jen okrajově nebo vůbec. V různé míře jsou žáci informováni o svých právech vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte - nejvíce jsou žáci informováni o právu na ochranu před násilím a o právu na vzdělání, podstatně méně o právu na ochranu osobních údajů a o právu na soukromí. Inspekce zjišťovala, zda jsou ve školách zřízeny a jak mohou žáci činností svojí žákovské samosprávy ovlivňovat chod škol. Žákovská samospráva byla zřízena v polovině sledovaných škol, avšak jen ve dvou pětinách škol byla hodnocena jako funkční. Jednání žákovských samospráv se týkalo zejména chování a kázně, méně často obsahu a způsobu vyučování. Schránky důvěry byly zřízeny téměř ve třech čtvrtinách škol (71,6 %). Žáci z více než třetiny škol, ve kterých byly schránky důvěry instalovány, možnost komunikovat jejich prostřednictvím nevyužívali. Řada škol upřednostňovala před schránkami důvěry jiné formy komunikace, např. prostřednictvím školní počítačové sítě, rubrik ve školních časopisech, dotazníků apod.

¹⁶⁶ Na Karlově univerzitě v Praze existuje například samostatný akreditovaný program „Romistika“.

vzdělávání na Masarykově univerzitě.

Vzdělávání příslušníků Policie ČR

183. V oblasti vzdělávání v problematice národnostních a etnických menšin vycházela vzdělávací instituce Policie ČR především z Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám. Činnost školních policejních středisek lze v oblasti problematiky národnostních a etnických menšin rozdělit na tři základní složky: odborná praxe základní odborné přípravy nově nastupujících policistů;¹⁶⁷ zdokonalovací kurzy pro policisty, kteří jsou již ve výkonu služby¹⁶⁸ a školení policistů mimo zdokonalovací kurzy.¹⁶⁹ V dubnu 2005 byl doplněn profil absolventa kurzu věnovaného multikulturnímu soužití o problematiku obchodování s lidmi.

184. Menšinová problematika, otázky rasové rovnosti a lidských práv jsou od roku 2003 zařazeny do vzdělávání studentů středních policejních škol a do průběžného proškolení učitelů těchto škol, stejně tak jako do vzdělávacího programu frekventantů základní odborné přípravy. Od druhé poloviny roku 2004 probíhá v rámci celoživotního vzdělávání policistů při všech krajských policejních správách kurz zaměřený na problematiku policejní práce ve vztahu k menšinám, kterým postupně projdou policisté všech služeb Policie ČR. V následujících dvou letech bude nezbytně nutné doplnit menšinovou problematiku do programu vzdělávání policejního managementu a vytvořit specializační kurzy pro příslušníky služby cizinecké a pohraniční policie.

185. Ministerstvo vnitra realizuje projekt Zařazení lidských práv, respektu k menšinám a jejich ochrany a profesní etiky do výcviku české policie a práce Policie ČR. Cílem projektu je zařazení problematiky lidských práv a profesní etiky do programu základního a dalšího profesního výcviku Policie ČR, podpora při využívání nových znalostí a dovedností v každodenní práci policistů, zlepšení úrovně profesionálního chování a jednání policie s občany a zvýšení důvěry menšin v policii. V rámci projektu zahájilo na jaře 2004 svou činnost Středisko pro lidská práva a profesní etiku na Střední policejní škole ministerstva vnitra v Praze.

186. Pro učitele středních policejních škol a školních policejních středisek jsou pravidelně pořádána instruktivně metodická zaměstnání a další semináře, na kterých se dozvídají nejnovější poznatky o problematice, kterou vyučují. Jsou vydávány výukové a studijní materiály a pomůcky, které reflektují aktuální vývoj v oblasti lidských práv a poskytují návod, jak od odbourat předsudky a stereotypy¹⁷⁰. Ministerstvo vnitra zajišťuje rovněž semináře o lidských právech určené přímo pro policisty v přímém výkonu služby. V roce 2004 proběhlo školení personálu v zařízení pro zajištění cizinců Bálková a v roce 2005 proběhne toto školení ve všech zbývajících zařízeních pro zajištění cizinců.

187. Policie ČR pokračovala v projektu Příprava pro občany národnostních menšin k přijetí do služebního poměru příslušníka Policie ČR. Od roku 2000 probíhají přípravné kurzy pro

¹⁶⁷ V roce 2004 proškoleny k problematice multikulturního soužití 556 policistů.

¹⁶⁸ V roce 2004 bylo proškoleny 2 512 policistů.

¹⁶⁹ V roce 2004 bylo proškoleny 132 policistů.

¹⁷⁰ V roce 2004 byl vydán výukový manuál „Práce Policie ČR s přistěhovalci a uprchlíky“ a „Policista v multikulturním prostředí“.

příslušníky národnostních menšin k přijetí do služebního poměru k Policii ČR. Cílem je vytvoření předpokladů pro úspěšné vykonání přijímacího řízení do služebního poměru k Policii ČR. V roce 2004 se uskutečnil jeden přípravný kurz pro občany národnostních menšin k přijetí do služebního poměru příslušníka Policie ČR.¹⁷¹

Vzdělávání příslušníků Armády ČR

188. V souladu s Konceptí a programem prevence sociálně-patologických jevů na období let 2001 - 2004 byly na základě rozhodnutí ministra obrany¹⁷² otázky boje proti projevům rasismu a xenofobie zařazeny do všech typů vzdělávání a výcviku příslušníků Armády ČR. Postupně se vytváří systém informování vojáků a zaměstnanců rezortu ministerstva obrany o těchto otázkách v teoretické rovině i informování o řešení zjištěných případů. Osvědčila se spolupráce rekručních středisek s romskými poradci a krajskými koordinátory. V závěru hodnoceného období vypracovalo ministerstvo obrany dokument Koncepce vzdělávání, který obsahuje i vytýčení cílů v oblasti vzdělávání a výchovy k lidským právům, které jsou zaměřeny na postupné seznámení všech vojáků a občanských zaměstnanců v rezortu ministerstva obrany s teoretickými východisky i právní úpravou a získání praktických dovedností pro celou oblast lidských práv včetně zákazu diskriminace z rasových důvodů.

Vzdělávání soudců a justičních čekatelů

189. Justiční akademie¹⁷³ uspořádala v roce 2005 seminář pro soudce a státní zástupce na téma: "Rasově motivované trestné činy a tzv. domácí násilí". Ve školním roce 2005/2006 bude tato tematika zařazena do seminářů v rámci trestního, civilního i správního soudnictví, a to v seminářích pro státní zástupce, začínající soudce, v semináři k náhradě škody, v seminářích k soudní ochraně imigrantů a rozhodování o azylech a v semináři pro justiční a právní čekatele.

Rozšiřování informací

190. Již od roku 1999 financuje vláda ČR Kampaň proti rasismu. V roce 2003 se v rámci kampaně uskutečnil projekt Rozmanitost do knihoven II: Informační a mediální kampaň na regionální a lokální úrovni.¹⁷⁴ Cílem projektu bylo, vytvořit prostřednictvím veřejných knihoven prostor, který u čtenářů i knihovnického personálu navodí zájem poznávat různé etnické skupiny žijící v ČR a spoluutvářet tak prostředí tolerance. V rámci projektu byla do 500 knihoven v ČR rozeslána literatura o multikulturních tématech a menšinách, ve spolupráci s knihovnami byly pořádány doprovodné akce pro děti, mládež i dospělé a součástí projektu byla mj. rozsáhlá komunikační kampaň zaměřená na širokou veřejnost, jež zahrnovala prezentaci projektu a tématu interkulturality v médiích.

191. Druhou součástí kampaně v roce 2003 byla Interaktivní výchovně-vzdělávací kampaň na základních a středních školách - Jízda tolerance. Tento projekt se osvědčil již v předešlých letech,

¹⁷¹ Z počtu 9 uchazečů úspěšně absolvovali 2 uchazeči.

¹⁷² úkolový list ministra obrany č. 190/2004 ze dne 23. června 2004

¹⁷³ Justiční akademie zabezpečuje vzdělávání osob působících v okruhu rezortu ministerstva spravedlnosti. Zajišťuje odborné vzdělávání soudců, státních zástupců a justičních čekatelů.

¹⁷⁴ Jednalo se o pokračování projektu z roku 2002.

jeho základem je práce multietnických lektorských týmů, které navštěvují střední školy, kde se studenti diskutují o toleranci, předsudcích, rasismu a dalších souvisejících tématech.¹⁷⁵

192. V roce 2004 byly v rámci Kampaně proti rasismu realizovány čtyři projekty, přičemž dva z nich navázaly na kampaně v předchozích letech. V rámci projektu Rozmanitost do knihoven III byly spuštěny nové internetové stránky.¹⁷⁶ Projekt Všichni jsme oběti se skládal ze dvou částí. Hlavní část – mediální informační kampaň – seznamovala veřejnost se skutečnými případy a skutečnými oběťmi rasově motivovaného násilí či diskriminace, a také s „oběťmi“ vlastních rasových předsudků z řad rasisticky smýšlejících občanů či aktivních rasistů. Druhá část projektu se pak soustředila výhradně na komunikaci s ultranacionalistickými a jinými extremistickými skupinami, v nichž se rasističtí pachatelé vyskytují.

193. Projekt Monitorování českého pravicového extremismu pro účely cílenější a efektivnější vládní kampaně proti rasismu jako třetí část kampaně měl přispět k tomu, aby další kampaně lépe vystihly potřeby společnosti v souvislosti s odstraňováním negativních stereotypů ve vnímání menšinových etnik a zvýšily účinnost působení na cílové skupiny. Jeho výstupy měly podobu tří „Zpráv o stavu pravicového extremismu v České republice“, které slouží pro interní účely realizátorů kampaně.

194. Novou složkou kampaně se stal projekt Národní vzdělávací kampaň proti diskriminaci, který se uskutečnil v rámci Akčního programu Společenství pro boj s diskriminací 2001 - 2006, Část prostředků na jeho financování poskytla EU, zbylá částka tvořila tzv. národní spolufinancování programu. V rámci projektu se uskutečnily národní konference, regionální semináře a studentský soud. Novým a přínosným prvkem celé kampaně bylo viditelnější deklarování skutečnosti, že se jedná o kampaň vládní.

195. Rozšiřováním informací se zabývá také ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vydává a distribuuje metodické a informační materiály. Jedná se například o informační materiály pro výuku v základních a středních školách.¹⁷⁷ Materiál vznikl za spolupráce ministerstva školství a Rady Evropy jako přímé plnění Doporučení výboru ministrů Rady Evropy k výuce dějepisu a strategie ministerstva školství. Součástí projektu jsou i semináře pro učitele, prezentující konkrétní využití publikace.

196. Ministerstvo školství udělilo akreditaci Památníku Terezín a Vzdělávacímu a kulturnímu centru Židovského muzea v Praze, která jsou jedinečnými vzdělávacími institucemi s výhradním oprávněním organizovat semináře pro učitele základních a středních škol. Semináře se konají od roku 2001, speciální seminář pro učitele základních a středních škol "Jak vyučovat o holocaustu"

¹⁷⁵ Skrze psychosociální hry se mladí lidé zamýšlejí nad vlastními postoji a negativní podstatou rasismu. Čtyřčlenné lektorské týmy byly tvořeny většinou dvěma romskými lektory, jedním zahraničním lektorem původem z Afriky, který žije v ČR, a českým lektorem. Všichni členové týmů absolvovali speciální školení na krizové vyjednávání a komunikaci. V pěti lokalitách, kde jsou azylová zařízení ministerstva vnitra ČR, se lektori soustředili na děti mladšího školního věku, kterým zajímavou a interaktivní formou přiblížili život cizinců a uprchlíků v ČR, jejich problémy a složité životní podmínky.

¹⁷⁶ www.rozmanitost.cz

¹⁷⁷ Téma: Odsun-Vertreibung; Historikové proti znásilňování dějin; Téma Holocaust, CD zaměřené přímo na metodiku dějin 20. století - Jak učit evropské dějiny 20. století.

financuje ministerstvo školství a finančně se spolupodílí i na mezinárodních konferencích.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Ke dni 30. března 2005 bylo proškoleno přibližně 1 500 učitelů, kteří se po absolvování semináře stávají vyškolenými metodiky pro výuku o holocaustu v základních a středních školách v ČR.

III. INFORMACE O PLNĚNÍ ZÁVĚREČNÝCH DOPORUČENÍ VÝBORU PRO ODSTRANĚNÍ RASOVÉ DISKRIMINACE K PÁTÉ PERIODICKÉ ZPRÁVĚ ČR

Doporučení č. 8: „Výbor vyzývá účastnický stát, aby urychleně dovedl do konce své snahy o vypracování komplexního zákona proti diskriminaci, a poté zajistil jeho účinné prosazování. Naléhavě vyzývá účastnický stát, aby do tohoto nového zákona zapracoval definici diskriminace, kterou stanoví článek 1, odstavec 1 Úmluvy.“

197. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 2 (bod 24) a text k článku 6 (body 170–178).

Doporučení č. 9: „Výbor bere na vědomí snahu účastnického státu působit proti rasově motivovanému násilí a rasové diskriminaci, nicméně je nadále znepokojen pokračujícím výskytem rasově motivovaného násilí a podněcování k nenávisti, i přetrvávající nesnášenlivostí a faktickou diskriminací, zejména pokud jde o romskou menšinu. Výbor doporučuje, aby vláda pokračovala ve svém úsilí o účinnější uplatňování stávajících právních předpisů a toto úsilí zintenzívnila.“

198. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 4; článek 5 písm. B (body 70–72).

Doporučení č. 10: „Výbor dále konstatuje, že účastnický stát prohlásil za trestný čin pouze aktivní účast v organizacích, které propagují rasovou diskriminaci a podněcují k ní. Výbor naléhavě vyzývá účastnický stát, aby uvažoval o změně tohoto ustanovení a prohlásil za trestný čin jakoukoli účast v organizacích, které propagují rasovou diskriminaci a podněcují k ní, v souladu s článkem 4, odstavcem (b) Úmluvy.“

199. Platné znění trestního zákona v dostatečné míře postihuje projevy sympatií k osobám i hnutím, které propagují rasovou diskriminaci. Trestné je nejen aktivní veřejné podněcování, ale již pouhé spolčení nebo sročení ke spáchání takového činu. Účastníkem sročení je i ten, kdo se k němu neformálně připojí, aniž by se vyžadovalo formální členství. Jde tedy o výrazně přísnější postih než je Výborem doporučován.¹⁷⁹

Doporučení č. 11: „Výbor je znepokojen tvrzeními o údajném rasově motivovaném špatném zacházení s Romy, jejich neúčinné ochraně a diskriminaci ze strany orgánů odpovědných za prosazování práva, zvláště policie. Dále bylo naznačeno, že případy údajného špatného zacházení ze strany orgánů odpovědných za prosazování práva nejsou vždy okamžitě a nestranně vyšetřeny. Výbor bere na vědomí existenci četných iniciativ v oblasti výcviku a vzdělávání policistů, nicméně zdůrazňuje, že rychlé a nestranné vyšetřování má prvořadý význam pro postup proti diskriminačním postojům a praktikám. Výbor doporučuje, aby účastnický stát zintenzívnil

¹⁷⁹ Tento závěr vyplynul i z jednání meziresortní rekodifikační komise pro přípravu nového trestního zákoníku a nebyla navržena jiná právní úprava, což následně akceptovala Legislativní rada vlády a naposledy i ústavně právní výbor Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

svou snahu skoncovat s takovými diskriminačními praktikami. Dále doporučuje, aby vyšetřování stížností na práci policie vedl a dozoroval orgán nezávislý na policii a ministerstvu vnitra. Výbor žádá, aby účastnický stát ve své příští periodické zprávě uvedl statistické údaje o počtu a povaze obdržených stížností na rasovou diskriminaci, o zahájených stíháních a uložených trestech.“

200. Nezávislá kontrola postupu policejních orgánů v trestním řízení je zajištěna dohledem státního zástupce. Změna trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.) umožňuje v průběhu celého přípravného řízení tomu, proti němuž je trestní řízení vedeno, a poškozenému žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závad postupu policejního orgánu. Taková žádost není omezena lhůtou a státní zástupce ji musí vyřídit neprodleně.

201. Prošetřování stížností na delikttní jednání policistů, které nedosahuje intenzity trestných činů nadále vykonávají kontrolní orgány Policie ČR. Nezávislý orgán pověřený šetřením všech druhů delikttního jednání příslušníků Policie ČR s pravomocemi zajistit rychlou a účinnou nápravu závadného stavu v České republice zatím ustanoven nebyl.

202. Statistické údaje o stížnostech na rasovou diskriminaci jsou uvedeny v textu k článku 5 (bod 71).

Doporučení č. 12: „*Výbor naléhavě vyzývá účastnický stát, aby pokračoval v provádění programů zaměřených na omezení chudoby a na zaměstnanost Romů, aby tyto programy zintenzívnil a uvažoval o vytvoření funkčního systému půjček pro sociálně slabé vrstvy obyvatelstva, včetně Romů, který by se stal alternativou lichvy. V tomto ohledu Výbor vyzývá účastnický stát, aby zohlednil situaci romských žen v souladu s Obecným doporučením Výboru č. XXVII“*

203. K programům zaměřeným na omezení chudoby a zaměstnanost Romů viz text k článku 5, písm. E (body 87 - 97). K potírání lichvy viz též text k článku 2 (bod 30). K sociálnímu začleňování viz text k článku 5 písm. E (body 133 - 135). V českém právním systému existuje již od roku 1991 institut půjček pro sociálně slabé. Poskytování bezúročných půjček občanům upravuje vyhláška kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení (č. 182/1991 Sb.). Bezúročnou půjčku osobě ocitnuvší se v nepříznivé životní situaci, kterou lze překonat pomocí půjčky, může poskytnout obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to za podmínky, že osoba nemůže půjčku získat jinak. Maximální výše půjčky je 20 000 Kč, lhůta splatnosti činí nejdéle pět let. Nedílnou součástí půjčky je písemná smlouva mezi osobou, které je částka poskytována, a obecním úřadem obsahující ujednání o lhůtách splatnosti a výši splátek.¹⁸⁰

Doporučení č. 13: „*Výbor vyzývá účastnický stát, aby pokračoval ve svých aktivitách v oblasti výzkumu souvisejícího s problémem bydlení a hledal řešení podporující integraci Romů do společnosti. Pokud jde o vystěhovávání nájemníků, Výbor doporučuje, aby účastnický stát vypracoval opatření, která by vystěhovávání zabránila nebo zmírnila jeho negativní dopady, zvláště na nejvíce zranitelné skupiny obyvatelstva.“*

¹⁸⁰ V roce 2002 bylo poskytnuto 313 bezúročných půjček v celkové výši 4 112 000 Kč rodinám s nezaopatřenými dětmi a 193 půjček v celkové výši 1 441 000 Kč jednotlivcům

204. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 5 písm. E (body 100 – 112; 115 - 123).

Doporučení č. 14: „*Připomínaje své Obecné doporučení č. XXVII, Výbor naléhavě vyzývá vládu, aby pokračovala ve snahách zlepšit situaci v oblasti vzdělávání Romů, mimo jiné prostřednictvím jejich zařazování do běžných škol, náborem školských pracovníků z řad romských komunit a větší informovanosti učitelů a jiných pedagogických pracovníků o společenském zázemí a světovém názoru romských dětí a dětí se zjevnými poruchami učení, a aby tyto své snahy zintenzívnila.*“

205. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 5 písm. E (body 136 – 147, 180).

Doporučení č. 15: „*Výbor vyzývá účastnický stát, aby urychleně vytvořil systém právní pomoci údajným obětem rasismu. Žádá účastnický stát, aby ve své příští periodické zprávě uvedl informace o počtu osob, které využily právní pomoc, a informace o případech, kdy bylo obětem přiznáno přiměřené odškodnění.*“

206. V České republice není institucionalizován systém právní pomoci obětem rasismu.¹⁸¹ Ministerstvo spravedlnosti je činné v oblasti odškodňování obětí trestných činů, jak vyplývá ze zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti (č. 209/1997 Sb.). Na jeho základě je možné poskytnout peněžitou pomoc, jestliže případná škoda není uhrazena pachatelem trestného činu. Tato forma pomoci však není vázána na oběti specifické trestné činnosti s rasovým podtextem, ale je zcela obecná. Z praxe poskytování této peněžité pomoci jsou známy pouze jednotlivé případy obětí trestného činu s tvrzeným rasovým podtextem a údaje o obětech trestné činnosti takového charakteru nejsou cíleně statisticky sledovány.

Doporučení č. 16: „*Výbor doporučuje, aby účastnický stát pokračoval ve svých protirasistických kampaních a jiných snahách zaměřených na boj s rasovými a etnickými stereotypy, a aby tyto své snahy zintenzívnil. Doporučuje, aby účastnický stát dále vedl veřejné osvětové kampaně, a zároveň také nadále prováděl a diverzifikoval cílené programy přípravy odborníků, například policistů, soudců a jiných veřejných činitelů pracujících s Romy a jinými zranitelnými skupinami.*“

207. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 7 (body 178 – 195).

Doporučení č. 17: „*Výbor vyzývá účastnický stát, aby se při přípravě příští periodické zprávy radil s organizacemi občanské společnosti působícími v oblasti boje proti rasové diskriminaci.*“

208. Při přípravě této zprávy byly využity podklady nevládní neziskové organizace Poradna pro občanství, občanská a lidská práva¹⁸² zabývající se ochranou lidských práv a aktivně vystupující na straně diskriminovaných osob. Pracovníci této organizace zároveň vystupují jako právní zástupci těchto osob v případech projednávaných soudy ČR (viz část týkající se diskriminace v bydlení, v přístupu k zaměstnání). Při přípravě zprávy byli dále osloveni členové

¹⁸¹ Na tomto poli však výrazně působí organizace nevládního charakteru, zejména Hnutí za občanskou solidaritu a toleranci (HOST), Bílý kruh bezpečí, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a Liga lidských práv.

¹⁸² Viz www.poradna-prava.cz

Rady vlády pro lidská práva a jejího pracovního orgánu - Výboru pro odstranění všech forem rasové diskriminace – představitelé občanské a odborné veřejnosti a akademické obce.

Doporučení č. 18: „*Výbor doporučuje účastnickému státu, aby ve velkém rozsahu rozšiřoval informace o dostupných vnitrostátních opravných prostředcích v případech rasové diskriminace, o právních cestách k získání odškodnění v případech diskriminace a o postupu podávání stížností jednotlivci podle článku 14 Úmluvy.*“

209. ČR rozšiřuje informace v obecné podobě prostřednictvím jednotlivých resortů vlády a jejich tiskových odborů. Aktuální informace jsou pravidelně zveřejňovány na internetových stránkách jednotlivých ministerstev. Informace o právních cestách k získání odškodnění jsou publikovány na internetovém portálu ministerstva spravedlnosti.¹⁸³ Zde jsou uvedeny informace, jež se váží k poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti, včetně relevantní právní úpravy a formuláře žádosti o peněžitou pomoc. Informace jsou ministerstvem spravedlnosti poskytovány rovněž na požádání a to přímo, emailem, písemně, případně prostřednictvím sdělovacích prostředků. Kromě toho byly některé informace o dané problematice publikovány v resortním periodiku. V oblasti pracovněprávních vztahů a zaměstnanosti informují příslušnou fyzickou osobu o možnostech, jakými má právo domáhat se nápravy kontrolní orgány v případě, že zjistí diskriminační jednání.

Doporučení č. 19: „*Výbor vyzývá účastnický stát, aby ve své příští periodické zprávě uvedl informace o Národním akčním plánu a jakýchkoli dalších opatřeních přijatých za účelem provádění Durbanské deklarace a Akčního programu na národní úrovni.*“

210. Informaci o plnění tohoto doporučení obsahuje text k článku 4 (bod 60).

Doporučení č. 20: „*Výbor doporučuje, aby zprávy účastnického státu byly pro veřejnost snadno dostupné od okamžiku předložení, a aby doporučení Výboru k těmto zprávám byla rovněž zveřejněna.*“

211. Zprávy o plnění Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace a doporučení Výboru k těmto zprávám jsou zveřejňovány na webových stránkách Úřadu vlády ČR (www.vlada.cz). Šestá a sedmá periodická zpráva bude na těchto stránkách zveřejněna po předložení Výboru.

¹⁸³

www.justice.cz